

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки і психології

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему: Аналіз особливостей поведінки дітей дошкільного віку

Виконала:
студентка IV-го курсу,
напряму підготовки (спеціальності)
0101 Педагогічна освіта
6.010101 Дошкільна освіта
Дювсегі П.К.

Керівник: Бергхауер-Олас Е.Л.
Рецензент:

Зміст

Вступ	5.
I. Суспільство і освіта	7.
I.1. Норма	7.
I.2. Цінність.....	8.
I.3. Мораль	9.
I.4. Освітні моделі	10.
I.4.1. Сімейне виховання.....	10.
I.4.2. Дошкільне виховання	11.
I.4.3. Шкільне виховання.....	12.
I.5. Протиріччя в сфері освіти.....	13.
I.6. Емоції і мотиви соціалізації.....	14.
II. Поведінка.....	16.
II.1. Роль і ідентифікація.....	16.
II. 2. Ставлення і поведінка	19.
II.2.1. Поведінкові проблеми.....	20.
II.2.2. Гіперактивність як поведінкова проблема	21.
II.2.3. Просоціальна поведінка	21.
II.2.4. Відносини між ровесниками.....	22.
II.2.5. Емоційні симптоми	23.
II.3. Особистість і роль	24.
II.4. Темперамент і поведінка.....	25.
II.5. Навчання дітей на основі правил	27.
III. Дослідження труднощів і здібностей дітей	29.
Висновки	46.
Використана література.....	47.
Список таблиц	49.
Резюме.....	50.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Diószegi Patrícia

Az óvodáskorú gyermek viselkedési sajátosságainak vizsgálata

Szakedolgozat

Témavezető:
Berghauer-Olasz Emőke

Recenzens:

Beregszász – 2016

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5.
I. Társadalom és nevelés	7.
I.1. Norma.....	7.
I.2. Érték.....	8.
I.3. Erkölc.....	9.
I.4. Nevelési modellek.....	10.
I.4.1. Családi nevelés	10.
I.4.2. Óvodai nevelés.....	11.
I.4.3. Iskolai nevelés.....	12.
I.5. Ellentmondások a nevelésben	13.
I.6. Érzelem és motívum a szocializációban.....	14.
II. Viselkedés	16.
II.1. Szerep és azonosulás	16.
II.2. Magatartás és viselkedés.....	19.
II. 2.1. Magatartászavar.....	20.
II. 2.2. Hiperaktivitás, mint viselkedésbeli probléma	21.
II.2.3. Proszociális viselkedés	21.
II.2.4. Kortárskapcsolatok	22.
II.2.5. Érzelmi tünetek.....	23.
II.3. Személyiség és szerep.....	24.
II.4. Jellem és viselkedés	25.
II.5. Szabályjáték a nevelésben	27.
III. Gyermek képességek és nehézségek felmérés.....	29.
Összefoglalás.....	46.
Felhasznált irodalom	47.
Táblázatok jegyzéke	49.
Rezümé.....	50.

Bevezetés

Amióta az ember közösségben él fontos számára az, hogy milyen emberekkel találkozik. Hiszen a minél könnyebb kommunikáció és a minél jobb barátság kialakításánál, mérvado szempont az, hogy elötte megismerjük a választott célszemély viselkedését, magatartását. Ez magától értetödo és nincs is ezzel semmi gond, mivel a jó viszony feltétele az, hogy megértsük egymást, ehhez pedig az szükséges, hogy tisztában legyek választott barátom természetével, személyiségével, jellemével. A problémamentes megismeréshez a legfontosabb szempont, hogy önmagammal szemben is végezzek egy egyfajta kutatómunkát, mert hogyan ismerhetnénk meg másokat, ha saját személyiségünk jellemvonásait sem ismerjük. A közösségi élet során társainkat a cselekedeteik, viselkedésük alapján ítéljük meg. Azonban igen nehéz felismernünk a saját személyiségünk vonásait, mivel a körülöttünk lévő környezet és kultúra hatással van jellemünk fejlődésére. A jobb megismerési eredmény elérésének első lépéseként figyelmünket a gyerekek irányába kell fókuszálnunk, hiszen ök azok akik, aránylag kisebb mértékben állnak a környezet és a kultúra hatása alatt.

Szakedolgozatom témája az óvodáskorú gyermek viselkedési sajátosságának vizsgálata. Azért választottam ezt a témát, mert óvónői munkám során elengedhetetlen megismernem a gyerekek viselkedésének apró vonásait. Úgy gondolom, hogy minél jobban megértem, magatartásuk sajátosságait, annál jobban tisztában leszek azzal, hogy milyen útra kell öket terelgetni annak érdekében, hogy fejlődésük szempontjából az a legoptimálisabb legyen.

A szakedolgozatom megírásával az volt a célom, hogy minél szélesebb körben ismerkedjünk meg az óvodáskorú gyermek személyiségével. Ezáltal két óvodai csoport összehasonlítására került sor, melynek során fényderült a kisóvodások viselkedésbeli hasonlóságokra és eltéréseikre.

Az emberi viselkedés okának vagy okainak magyarázatára számtalan elmélet született. Már önmagában az a tény, hogy sokféle pszichológiai elméletet alkottak jelzi, hogy az emberi viselkedéssel kapcsolatos tények igazát nem lehet egykönnyen megállapítani, viszont egy dologban sikerült megtalálni a közös nevezöt. Erröl Pléh Csaba idézete jutott eszembe, mely szerint: „Az emberi viselkedés viszonylag lassan, de alakítható. Am ehhez türelem és odaadás szükséges”.

A különböző szakirodalmak feldolgozása által nyerhetünk valóságos képet a gyermeki viselkedés sajátosságairól. A felhasznált szakirodalmak közül a legjelentösebbnek tekinthető Perlai Rezsóné: Az óvodáskor viselkedéskultúrája. A szerző teljes mértékben érinti azokat az élet és fejlődésszakaszokat, mely fontos szerepet játszik a viselkedés szabályozásában illetve jó úton történő fejlődésében. Segítséget nyújt az óvodapedagógusoknak, szülöknek azok

nevelőmunkájához, hogy a gyermek óvodáskora le zártával olyan erkölcsi érzékenységgel viselkedjen, amely biztos alapot jelenthet az iskolai oktatás nevelés folyamatához, szűkebb-tágabb környezetében alakuló személyiségéhez.

Bagdy Emőke: A személyiség titkai c. műve szintén nagy segítséget nyújtott számomra. A könyv bemutatja nekünk a nagy titkot, azt, hogy milyen hatalmas utat jár be személyiségünk, míg eléri célját és azokká válunk, akik vagyunk. Az emberré válás folyamatával, a gyermekkor nevelőihatásaival és azok következményeivel foglalkozik.

Végül szeretném még kiemelni Bodnár Gabriella- Simon Péter: A viselkedés pszichológiai alapjai c. művet. Olyan fontos kérdéseket érint, mint az emberi kapcsolatok, viselkedés és személyiségfejlődés. Átfogó ismeretet nyújt az emberi viselkedés jobb megismeréséhez, befolyásolásához.

Szakedolgozatom három fejezetből tevődik össze. Első fejezetemben taglalom a társadalom és a nevelés kulcsfogalmait, mint norma, érték, erkölcs, család, óvoda, és iskola. Második fejezetemben a viselkedés sajátosságiról beszélek. Azokról a folyamatokról, mely által formálódik jellemünk. A harmadik fejezetben pedig bemutatom kutatásomat, mely a gyermek képességeit és nehézségeit méri fel.

R. Goodman által kidolgozott SDQ kérdőíves módszerrel végeztem a felmérésem. A kérdőív teljes körűen érinti a gyermek problémás viselkedési területeit, képességeit. Ezek alapján felvetődött bennem az a kérdés, hogy az óvodáskorú kislányok és kisfiúk érzelmi tüneteik szerint milyen mértékben térnek el egymástól?

A fent megfogalmazott kérdés szerint hipotézisem a következő: A kislányok sokkal jobban kimutatják érzelmeiket, mint a kisfiúk.

Összességében szakedolgozatom által jobban megismerhetjük azt a folyamatot, mely az óvodáskorú gyermekben lezajlik. Feltárulnak azok a lépcsőfokok, melyek elvezetnek a végső, teljes kibontakozáshoz. Ezáltal pedig szerezhethetünk egy olyan tudást, amely által biztos lábakon állhatunk azt illetően, hogy meg fogjuk tudni érteni óvodás gyermekünk viselkedésének momentumait.

I. Társadalom és nevelés

Mi a jelentősége a nevelésnek a társadalom szempontjából? Az emberi társadalom nem csupán halmaza az embereknek, minősége függ a benne élők fejlettségétől. Az „emberi minőség” magas fokára a nevelés által juthatunk el. A nevelés tehát a társadalom fennmaradásának és fejlődésének biztosítója, eszköze. Mi bizonyítja ezt? A társadalom mára kiépítette a nevelőintézmények rendszerét (óvoda, iskola) és intézményesen képezi a nevelőket. Vagyis évszázadok során intézményesült a nevelés.

A nevelésben mindig fontos a célok megfogalmazása. Minden társadalom a köznapi gondolkodásában testesül meg ami általában a nevelés gyakorlatát jelenti. Például a pedagógusok által az iskolában végzett nevelő-oktató munkát. A pedagógia azonban több ennél, mint tudomány: a nevelés elméleti (és gyakorlati) kérdéseivel foglalkozik, ezért nevezik neveléstudománynak is. Bármelyik néven említjük e tudományt, lényege, hogy az ember fejlesztésére irányuló tevékenységnek, a nevelésnek az elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik (Kelemen1981,128.).

A nevelésnek az a célja, hogy felkészítsen egy generációt az életre szellemi, szociális, manuális értékek révén. Vagyis célja, hogy a gyermek személyisége kibontakozhasson, egyben társadalmi fejlődésének objektív folyamata is létre jöjjön szokásrendszerek, értékalapok kialakulásával. Nem csupán asszimilációs folyamat, vagyis nem csak alkalmazkodás a meglévő felnőtt társadalomhoz. Ennél jóval több, a jövő társadalmát megteremtő folyamat. Ahogy Marx György írja: „Az ember nem kívülről érkezett idegenként a világba, de ő a természet és a társadalom édes gyermeke, aki ismerve a fejlődés törvényszerűségeit formálhatja még emberibbé a világot”(Perlai,2000,9.).

I.1. Norma

A „társadalmi normák” olyan magatartás-előírások, amelyek a lehetséges magatartások szerint előírják a helyeset és a követendőket, az előírás be nem tartása esetére hátrányos következményt helyeznek kilátásba, és azt általában meg is valósítják. A társadalmi normák nélkül nincs emberi társadalom, azok egyidősek az emberi társadalommal.

A társadalmi normák azért fontosak, mert ezek az emberek társadalmi együttélése, mindennapi tevékenysége során alakult szokások, szabályok, irányelvek. Az ember a társadalmi értékek, normák, viszonylatok elsajátítása és továbbfejlesztése útján válik igazán emberré. Léteznek keményebb normák, mint például a jogi erkölcsi normák és léteznek ennél puhábbak, mint az ízlés, a szokás, az etikett. A jogi normákat az államhatározza meg és teszi kötelezővé, ugyanis olyan magatartási szabályokat tartalmaz, amelyeket elvár minden társadalmi csoporttól, egyéntől (Vajda,1994,126.).

Az emberek egyszerre több társadalmi csoporthoz is tartozhatnak. Így például a családhoz, vagy lakóközösséghez, a gyerekek az óvodához, iskolához, mint csoporthoz. Minden csoportnak különböző erkölce lehet helyzettől függően. A csoportnorma alapvetően magatartási, viselkedési szabályok összessége, amelyeket a csoportfolyamatok keretében alakulnak ki. A csoportnorma fogalma Sherif nevéhez kötődik. Ő a normák kialakulásának folyamatát vizsgálta. Kiinduló gondolata szerint létezőnek fogadta el a magatartási kritériumokat (szokás, hagyomány, szabály, érték), valamint felismerte, hogy az „ilyen kollektív képzetek” az egyén szempontjából kényszerítő erővel rendelkeznek. Ajánlásai szerint e normákat kétféle módon kell kezelünk: (1) mint társadalmi kölcsönhatás eredményét, (2) mint társadalmi ingereket, ami hatást gyakorol arra az egyénre, aki a szóban forgó normához tartozó csoport tagja. A normák a csoportban állandóan fejlődnek, finomodnak és meghatározzák az egyénnel szemben támasztott elvárásokat. Kialakulásukban és módosulásukban alapvető szerepe van a csoport tagjai között létrejövő interakcióknak. A normák kialakításakor, a viták és érdekegyeztetések folyamán, a konszenzus kialakítására törekszik minden szereplő, függetlenül attól, hogy később milyen magatartást követ a normákba foglalt elvárások tekintetében. Ezt a folyamatot, depolarizációnak nevezzük. Tartalmilag ez azt jelenti, hogy létrehozuk a közös nevezőt, az akár szélsőséges nézetek terén, miközben kialakul a láthatatlan egyetértés (Szakály,2013,16-17.).

Az óvodában a szokások alakulása folyamatában többször elnézőek vagyunk egyik másik gyermekkel szemben. A gyermek óvodai léte során talán elfelejti először, nem tudja, hogy mi is a szokás, ilyenkor nem szerencsés követelésekkel fellépni vele szemben. Az óvodai élet igen sokat segít a gyermek ízlésvilágának kialakításában. Az ízlés beépül a személyiségébe, saját értékeivé válhat. Az ízlésnek létezik egy hagyományos formája, amely a szokás megtartásán keresztül alakul ki és él generációkon át. Ilyen például az udvarias magatartás, a divat, az etikett, a társadalmi érintkezés szabályai, a legapróbb részletekig kidolgozott illemszabályok összessége (Perlai,2000,12).

I.2. Érték

A pedagógus a társadalom megbízottja, vagyis a társadalom megbízta arra, hogy tudásuk, és a társadalmi értékek legjavát közvetítsék a felnövekvő nemzedék felé. A gyermekekbe lehetőleg mindazokat az értékeket át kell származtatni, amelyek értékesek lesznek számára későbbi életvitele során. Ezek az értékek azonban úgy épülhessenek be, hogy azok a gyermekek magatartásának irányítójává váljanak. Ilyen értékek például: az egészség, a szeretet, a tisztelet, a humanisztikus értékek, a munka, a tudás, valamint az esztétikai és a szociális értékek, az erkölcsi értékek. Legfőképpen azokat az értékeket kell előnybe részesítenie, amelyek alkalmassá teszik a gyermeket arra, hogy életét majdan alkotó módon vezethesse. Az értékek felfedezését is elvárja a

társadalom a pedagógustól, ami egyaránt jelenti mind az új értékek felismerését, de azok beépítését is. Az alkotó életvezetés értékeinek beépülése azért oly fontos, mert mind a társadalom számára, mind pedig az egyén számára hasznossá válik, hiszen a gyermek boldogulása mindkettő, a saját és a társadalom megalégedésére is szolgál. Az értékteremtést szintén elvárja a társadalom a pedagógustól, a pedagógiai hatásrendszer működtetését is. Ezt annak érdekében várja el, hogy elősegítse a mind hatékonyabb értékátadást. Az óvodai nevelés folyamatában az érték közvetítés módja nem történhet másként, csak úgy, ha a gyermeket ismeri az óvodapedagógus. Ismeri sajátos szükségleteit, igényeit, és azok megnyilvánulási módját, ismeri fejlődési menetét, aktuális állapotát, érdeklődését, képességei fejlettségének színvonalát, családi és egyéb környezeti hatásait, és azok hatását a gyermek állapotára (Körmöci,2007,179.).

I.3. Erkölcs

A köznapi szóhasználat és gyakorlat az erkölcsi nevelésen a „viselkedés megváltoztatását” érti. Tudományos szóhasználatnál élve: a nem kívánt magatartás kioltása és a kívánt magatartás pozitív megerősítése. Az erkölcsi elvek nem azonosak az erkölcsi szabályokkal. Maga az erkölcsi nevelés is lényegesen több mint a külső cselekedetek szabályozása. Az erkölcsi nevelés a belső tudat formálásánál kezdődik. Az erkölcsi nevelés célja: segíteni a neveltet, hogy saját magát és környezetéhez való viszonyát tudatosan és szabadon megformálja. Az ember ugyanis tudatosan, vagy kevésbé mindig a szerint a számára legfőbb érték szerint cselekszik, amelyhez minden mást mér. Ez határozza meg énképünket, én-ideálunkat: ilyen vagyok, és ilyen akarok lenni, mert számomra a legfőbb érték ezt kívánja. A nevelés elsődleges célja tehát nem az, hogy a gyerek ne legyen rossz, vagy éppen jó legyen. A cél az, hogy értelmes célja legyen, amelyre felelősséggel törekszik. Az, hogy a gyermek „jó”, következménye lesz annak, amiben hisz (Frenyó, 2003,330-337.).

Az erkölcsi fejlődés célja a jellem kialakítása. A jellem azoknak az elveknek összességét jelenti, amelyek egységessé, összefüggővé és értelmessé teszik az ember viselkedését. Jellemről akkor beszélhetünk, ha egy ember viselkedéséből kiérezhető bizonyos elvekhez való következetes alkalmazkodás. Az erkölcsi és jellemi fejlődés nem mechanikus mozgás: a személyiség és környezete egyaránt részt vesz benne. Csupán elvárásokat támasztani a gyermek vagy a fiatal iránt azt jelenti, hogy maga a felnőtt sincs tisztában a saját jellemi adottságaival. A „legyél jó”, „viselkedj”, és hasonló felszólításokkal a gyermek nem tud mit kezdeni. A fejlődéshez egy másik személy példája, szavai, segítőkészsége kell. És még valami: a megbocsátás állandó készsége (Ranschburg,1984, 179.).

I.4. Nevelési modellek

Kelemen László pszichológus írja a Pedagógiai pszichológia című könyvében: „A társadalmi értékek befogadása és újraalkotása az alkotó (kreatív) tanulás és művelődés igényét támasztja a neveléssel szemben. A társadalmi viszonylatok és szerepek megtanulása és vállalása viszont közéletileg aktív személyiség fejlesztését követeli meg a pedagógiai rendszertől” (Bodnár,1998,112.).

A nevelésnek ilyen módon két modellje lehetséges, a kreatív és a normatív nevelés. Az alkotó nevelés sokszínű, szerteágazó, sok dolog iránt érdeklődő, azaz divergens gondolkodásra ösztönöző, váratlan helyzetekre jól reagálni tudó nevelés. Ennek eredményétől várhatjuk az újat, a korszerűt, az ésszerűt kereső és teremtő aktivitást. A normatív nevelés reprodukció, az elvárásokhoz való alkalmazkodás. Minta szerint korlátok közötti intellektuális nevelés, melyre a divergens gondolkodás ellentéte, a szerteágazó gondolkodás helyett a konvergens gondolkodás jellemző. Álló világban a normatív, mozgó világban, amelyben mi is élünk, az útkeresésre biztató kreatív nevelésnek van értéke. Ez számunkra azért fontos, mert ma, amikor a társadalom értékrendszere bizonytalan, ellentmondásokkal terhes, olyan generáció nevelése szükséges, amely képes a befogadás mellett a formálásra, az alkotásra is. Mint minden fejlődésnek hajtóerői az ellentmondások, így a gyermek személyiségének formálódása, fejlődése is a belső ellentmondásain keresztül valósul meg. Azonban sokszor nem is csak a belső ellentmondásai • a belső motívumok harcai, hanem a külső világban észlelt határozatlanságokból, következetlenségekből eredő ellentmondások okoznak olyan problémákat a gyermeknek, amelyekkel szemben sokszor érthetetlenül áll, nehezen tud megbirkózni, nem érti, miért ilyen az ő világa (Perlai,15.).

I.4.1. A családi nevelés

Társadalmi méretekben folyó nevelés közösségi terepei közül a család az első, legfontosabb, legszorosabb, legérzelemtelibb közösség a benne felnövekvő gyermek számára. Milyen az a család, amely képes biztosítani a gyermekek és családtagok jó háttérét, biztonságát? „A jó család a társas lét és a bensőséges emberi kapcsolatok semmivel sem pótolható élményét adja a gyermekek számára. Mindez igazi élmény csak akkor lehet, ha ezt a bensőséges kapcsolatot a család valamennyi felnőtt tagja is élvezzi. A családok összetartó ereje, tagjainak erős személyes vonzalma, egymáshoz való ragaszkodása, a gyermek érzelmi biztonsága, a szülő és a gyermek kötődése, minden családnak, egyénnek, sőt a társadalomnak is alapvető érdeke” (Füle,1984,10.).

A személyi kibontakozás hosszú folyamat, amelynek meghatározója az a személyes kapcsolat, amelyben a gyermek felfogja és értékeli önmagát, megtanulja az együttélés szabályait.

A szocializáció, vagyis a társadalomba való beilleszkedés a családban indul el: itt tesz szert azokra az egész életre kiható alapokra, amelyre egész egyéniségünk épül, szerveződik. „A család ősi intézmény, amely évezredek óta valamennyi kultúrában létezik valamilyen formában. A gyermekkori benyomások végigkísérik az embert egész életében, s bizonyos nevelési hatások elpusztíthatatlan kötelékként bizonyos korlátok közé képesek szorítani az embert. A családban két, állandóan érvényesülő hatás jelenlétében fejlődik a gyermek személyisége: az első a család rejtett, spontán megnyilvánuló, szándéktalanul is közvetített, tehát természetes életviszonyaiban gyökerező hatásainak közegeiben, és a másodlagos, tudatosan irányított és közvetített nevelési ráhatások erőterében, tudattalan háttérükből, önkéntelen cselekedeteiből származhatnak. Természetesen mindkét hatás nagyon fontos és teljes felelősséget kíván. A tudatos ráhatás alakítja ki a gyermek életprogramjait, értékrendjét, magatartását. A környezet rejtett hatásai viszont nagyban „módosíthatja” a nevelési igyekezetet, mivel a látott-tapasztalt példa erőteljes „ellenmotivációt” hordozhat (Bagdy,1995,14-15.).

Ebből adódóan nagyon lényeges a szülői modellhatása. Észrevétlenül érvényesül, az egyik legerősebb szocializációs erő, amely a legjobban meghatározza a gyermek fejlődését. Mai ismeretink szerint a felnőtt viselkedésmodelljének átvétele, eltanulása biológiai eredetű, jellegzetes lélektani folyamat. A felnőtt viselkedésmoделlek megtanulását különböző elméletekkel magyarázzák. Ilyen például az azonosulás elmélet, amely szerint érzelmi síkon történő azonosulás a legfontosabb. A személyiség mintegy magába építi az adott viselkedésmóddhoz kapcsolódó érzelmi és motivációs állapotot és ezzel együtt rögzíti a viselkedés mintát is (Buda,1986,56.).

I.4.2. Óvodai nevelés

Az óvoda egy társadalmi intézmény, amely ma még a legtöretlenebbül képes formálni a gyermeki személyiséget. Nem közvetlenül formál, hanem a fejlődés, az önkibontakozás legkedvezőbb feltételeinek megteremtésével, a nevelő tervszerű: tudatos irányításával, a gyermek egyéni életkori sajátosságaihoz mért, cselekvésre készítő motívumokkal. Az óvoda nyugodt légköre segíti a gyermek öntevékeny kibontakozását, megteremti annak lehetőségét, hogy a gyermek nyitott legyen az új, a szép, a jó befogadására, azokkal való azonosulásra is.

Hároméves kor után a megfelelő intézményi, közösségi nevelés nemcsak hogy nem ártalmas a gyermek számára, hanem a családi gondozásnál jobban megfelel a gyerek életkori igényeinek. A kisgyermek legkedveltebb szerepjátékai partnereket igényelnek. A magyar óvodapedagógia kiemelkedő alakja a kortárs pszichoanalízis és fejlődéslélektan, valamint a gyakorlat kiváló ismerője, Hermann Alice volt. Az ötvenes évek elején Hermann Alice hivatalos szerepet is kapott az óvodák korszerűsítésében, megszervezésében. Hermann Alice híve a

közösségi nevelésnek, de hangsúlyozza, hogy az egyéni es a közösségi bánásmód kiegészíti egymást. Az óvónőnek törekednie kell rá, hogy a gyerekek ne sajátítsák ki a játékokat. De nem szabad túl nagy eréllyel beavatkozni sem, rá kell vezetni a gyerekeket a közös játék örömére (Kósa-Vajda, 288.).

Az óvodáskor lényeges sajátossága az érzelmi telítettség, ennek következtében a nevelésben is központi szerepet töltenek be az érzelmek. A gyermek számára fontos, hogy szeressék, hogy meghallgassák, hogy figyeljenek rá. Mindez befolyásolja személyekhez kötődését, különböző tevékenységét, viselkedését. Ez lesz alapja a szociális szféra kitágulásának. Ilyen helyzetben egyre több lehetőség kínálkozik arra, hogy a nevelői célkitűzések, mint külső ható tényezők a gyermekben interiorizálódjanak, a gyermek belső motívumaival megegyezzenek, belsővé váljanak. Fontos számunkra, hogy a szülő is megérezze mindennek jelentőségét. Szükséges, hogy szülő, pedagógus együtt fáradozzon a gyermek tudatos fejlesztésén és ez a folyamat mindenkinek örömet, boldogságot eredményezzen (Zsolnai,2001,33.).

I.4.3. Iskolai nevelés

A család mellett természetesen az iskola a legfontosabb nevelőintézmény a gyerekek életében. Az iskola keletkezésének pillanatától nyilvánvaló volt, hogy feladata nem csupán oktatási-képzési feladatok ellátása, hanem a nevelés is. Az iskolának a demokrácia céljának és értékének megfelelően, az volna a feladata, hogy egyenlő esélyeket biztosítson mindenki számára. Ennek érdekében azonban arra volna szükség, hogy a tanárok élénkebb, nagyobb képzelőerővel rendelkező, határozottabb és felkészültebb emberek legyenek (Vajda,1994,161).

Az iskolának kettős szerepe, feladata van, amely különösen a modern világban kettős dilemma elé állítja a nevelőket-oktatókat. Az iskolában ugyanis a tananyag megtanítása mellett tényleges nevelést kell végezni. Rosszul fogjuk fel a kérdést, ha az oktatást elválasztjuk a neveléstől, sőt a kettőt, mint valami összeegyeztethetetlen két tevékenységet tárgyaljuk. Az oktató-nevelőhatást a tanár személyisége közvetíti. Az iskolai nevelésnek a feladata, hogy a gyermeket átvezesse a szélesebb világba, és ezzel kiegészítse a szülői nevelést. Az iskola a valóságos nagyvilágnak az első olyan tényezője, amely a gyermeket szolgálja és segíteni hivatott abban, hogy bizonyos fokig elszakadjon a szülői miliótól. A gyermek természetesen az alkalmazkodásnak azt a fajtáját tanúsítja a tanító iránt, amelyet apjától tanult: kivetíti apaképét a tanítóra azzal a célzattal, hogy a tanító személyiségét asszimilálja az apa képéhez. Ezért szükséges, hogy a tanító is személyesen közeledjen a gyermekhez, vagy legalábbis alkalmat adjon neki arra, hogy személyes kapcsolatot létesítsen vele (Szabó,2006,102.).

Ha a gyermeknek jó személyes kapcsolata van a pedagógussal, csekély jelentősége van annak, hogy a pedagógus módszere megfelel-e a legmodernebb követelményeknek. Hiszen az oktatás eredménye nem a módszertől függ. Mint ahogy az iskolának sem az az egyetlen célja, hogy tudással tömjé tele a fejeket, hanem inkább az a feladata, hogy a gyermekből igaz, derék embereket neveljen. Ennek minél jobb megvalósítása érdekében nem csupán a fiataloknak kell továbbképző tanfolyam, hanem a felnőtteknek is szükségük lenne olyan iskolákra, ahol folytatódik nevelésük. Jelenleg csak addig neveljük az embereket, hogy szakma legyen a kezükben, állásuk legyen és megházasodhassanak. Ezzel aztán véget is ér nevelésük, mintha az emberek eljutottak volna a tökély fokára, vagy legalábbis arra, hogy tovább nem lehet őket nevelni. Ez azonban nagy tévedés! Valójában a felnőtt is nevelhető: sőt hálás objektuma lehet az egyéni nevelés művészetének. Csak éppen nem nevelhető ugyanazokkal a módszerekkel, mint a gyermek, mert elvesztette a gyermeki psziché rendkívüli alakíthatóságát, képlékenységét: van saját akarata, saját meggyőződése, többé-kevésbé kialakult öntudata és életvitele. A felnőtt esetében ezért közvetett nevelési módszert kell alkalmazni, vagyis át kell adni neki a pszichológiai ismereteket, amelyek lehetővé teszik számára, hogy önmagát nevelje. Ilyen teljesítményt nem lehet és nem szabad elvárni a gyermektől, de kötelességünk elvárni a felnőttől, kiváltképpen, ha ez a felnőtt nevelő (N. Kollár- Szabó, 2004, 419.).

I.5. Ellentmondások a nevelésben

Oly gyakran használatos kettős nevelés alapvető fogalmába a család vallásos befolyásán és a tudományos alapokon nyugvó iskolai nevelés és különbözőségük összeütközéséből eredő problémák tartoznak. A fogalom tágabb értelmezése azonban jelenleg már kiterjedt a világnézeti, politikai és az erkölcsi nevelés egyidejű alkalmazásának konfliktusaira is. Nem beszélhetünk kettős nevelésről, ha azonos politikai, erkölcsi, világnézeti célt követve nem tér el egymástól a családi meg az iskolai nevelés. Kettős nevelésről van viszont szó, ha különböző célok érdekében ellentétes alapon folyik az emberformálás. A világnézeti tartalom dönti el az iskolai és a családi nevelés közötti különbséget. Még többnyire zsengek az ifjak, amikor már kezdik kitapogatni helyüket a szűkebb, tágabb környezetükben. Ekkor kezdenek figyelemfelkeltően érdeklődni a világ dolgai iránt. Szinte ösztönösen vonzzák őket az erkölcsi és a politikai kérdések is, amelyek megválaszolása elől nem térhetnek ki a szülők. Ahhoz, hogy a kettős nevelés ne vezessen elvi összeütközéshez nagyon fontos, hogy a nevelés területén a család jól együttműködjön az illetékes oktatási intézménnyel. Nélkülözhetetlen, hogy a szülői értekezleteken és a pedagógusokkal folytatott négyszemközti beszélgetések alkalmával szó ne essék erkölcsi, magatartásbeli, sőt politikai dolgokról is, mint a nevelés sarkalatos, tartalmi kérdéseiről. Újfént hangsúlyozandó: nem tragédia, ha nevelési módszerek tekintetében eltér

egymástól a szülői ház és az iskola véleménye, azok sok vonatkozásban kiegészíthetik egymás tevékenységét. Demokratikus fel fogásban konfliktusoktól mentes ifjúságot csak azonos elvek szerint lehet igazán jól nevelni. Nem lehet egy lyukból egyszerre meleget és hideget fűjni (Vajda,1994,144.).

Gyermekeink ilyen módon bizonytalanságban nőnek fel akarva-akaratlanul. Nem értik, miért követelnek a szülők mást otthon, mint az óvodában az óvónő, miért nem azonosak az elvárásaik. Ha a szülő valamilyen érték szerinti magatartásra ösztönzi gyermekét, látható, hogy megjelenik a büntetés egy értéktartó viselkedés esetén. Ennek következménye lehet, hogy nem fogad szót, nem veszi komolyan a szülő elvárásait. A gyermek a nevelésben jelentkező szabadság és kényszer ellenmondásaival sem tud egykönnyen megbirkózni. A lakótelepi szülő leengedi gyermekét szabadon játszani, de nem mehet el a háztól, hogy nézhesse az ablakból. Nem lehet bújócskázni, mert akkor esetleg nem látják a szülők és még sorolhatnám, tovább. A ház közelében levés kényszeréből fakadó szabadságot gátló intézkedéseket szabnak ki. Ezek a jelenségek kiváltanak a gyermekben olyan negatív tulajdonságokat, amelyek károsak maradhatnak a személyiség fejlődésére (Perlai,2002,17.).

I.6. Érzelem és motívum a szocializációban

A szocializáció értelmezésére több pszichológiai és szociológiai magyarázat hatott. A freudizmus szerint a személyiségfejlődésben alapvető szerepe van a csecsemő és a korai gyermekkorak, így a szocializáció 4-5 éves korig végbemegy. A szülői és a közvetlen környezeti hatások eredményeként interiorizálódnak (belsővé válnak) az értékek és normák. Egy másik pszichológiai elmélet, a behaviorizmus a viselkedést és a viselkedés kondicionálását tartja szem előtt: a nevelés és szocializáció tehát mindenekelőtt megerősítések és gátlások kiépítésén alapul. Ha a gyermek a normáknak és követelményeknek megfelelően viselkedik, jutalmat kap (ez a megerősítés), ha nem, büntetést (ez a gátlás). Hozzá kell azonban tenni, hogy a szocializáció ennél sokkal összetettebb folyamat (Zrinszky,2002,59.).

A gyermek a szocializáció során elsajátítja társadalmunk normáit, értékeit és ismereteit. A társas fejlődéshez emellett szükség van a gyermek személyiségfejlődésére is vagyis, hogy kialakuljon saját egyéni érzésvilága és viselkedése. A kettő együttesen fogja meghatározni gyermekünk személyiségét és a közösségben kivívott pozícióját az iskolában, majd később a felnőtt életben. Az óvodáskorú gyermekek egyik fontos jellemzője, hogy érzelemtől vezéreltek, vagyis személyiségükben az érzelmek dominálnak, ezért nagyon fontos, hogy a választott óvoda érzelmi biztonságot, nyugodt, kiegyensúlyozott légkört biztosítson a számukra, valamint, hogy érezzék, hogy szeretettel vannak körülveve. Az óvoda sok gyermek életében az első igazi közösség, itt kell megtanulniuk a közösséghez tartozás fogalmát, az összetartozás élményét, ezt

pedig csak úgy tudják elsajátítani, ha az óvoda lehetőséget biztosít a közös programokra, a közös élmények megtapasztalására (Ranschburg,1984,18-19.).

Nevelő-fejlesztő munkánk sikeressége nagymértékben függ attól, mennyire vagyunk nyitottak a gyermek érzelmi motívumai irányában. Érzelmi kapcsolat szükséges ahhoz, hogy elvárásainkat megértse, befogadja. Azonban sok esetben láthatjuk, hogy a gyermek számára a legtöbb gondot a külső hatásokra történő belső ellentmondások okozzák. Az új igény, a gyermekkel szemben támasztott követelmény ellenmondást vált ki, kisebb-nagyobb konfliktust eredményezhet. Különösen akkor találkozunk ilyen jelenséggel, amikor a gyermekek játékában megjelennek azok az elvárások, amelyeknek az együttlét, az együttműködés a létformája. Tapasztalható, hogy a gyermek örömmel játszik társaival, de még ötéves korban is gondot okozhat egy játékeszközön való megegyezés. Azok a szokások, amelyek segítik, megerősítik a gyermek alkalmazkodását a csoporthoz, sok konfliktuson átsegíthetik őt. De nem mindig ilyen pozitív kimenetelű az érzelmekkel telített konfliktus. Minden gyermek egy olyan hatásrendszerben él, amelyben azonos és eltérő hatások egyaránt jelen lehetnek, s amelyekre személyisége egyéni sajátosságaival, pillanatnyi állapotával reagál (Perlai,2002,23.).

II. Viselkedés

Az ember viselkedését kutató humán etológia az emberi magatartás biológiai alapjainak vizsgálatával foglalkozik. A kutatások részben a gyermekek megfigyelésére irányulnak, mert ők még aránylag kisebb mértékben állnak a kultúra hatása alatt. A minél könnyebb kommunikáció, a közeledés érdekében egyre fontosabb az emberi magatartás, viselkedésforma megismerése. Ez magától értetődő, hisz amióta az ember közösségben él, nem közömbös számára, hogy milyen emberekkel találkozik, milyen viszonyban áll társaival. A jó viszony feltétele pedig az, hogy megértsük egymást, tehát alaposan ismerjük a körülöttünk élők emberi magatartását, természetét, a barátaink, ismerőseink jellemét. De ahhoz, hogy más ember magatartását kiismerjük, először önmagunk természetét kell megismernünk (Lajkó,1996,34.).

Az ember működésének legmélyén a személyiség jellemzői rejtőznek. Az alapokat a felmenőinktől, mindenekelőtt a szüleinktől kapjuk. A gének által örökített jegyek nagyon fontosak, de ezek mellett ott vannak azok a sajátosságok is, amelyek kizárólag minket jellemeznek, Ez utóbbiak a környezetbe való beilleszkedésünk, a szocializációnak a folyamatában épülnek a személyiségünkbe. Tehát öröklött és tanult vonások együttese adja személyiségünk sajátosságait. Ezek a sajátosságok a viselkedésünkben nyilvánulnak meg. A magatartási, viselkedési jellemzőinket gyerekkorunkban kezdtük megtanulni és egész életünk végéig tanuljuk alkalmazását, Minden helyzet más és más viselkedési formát hív elő.

II.1. Szerep és azonosulás

A szerep, a hétköznapi szóhasználatban, leginkább a megjátszott, tettetett viselkedés megjelölésére utal. A szociálpszichológia, az egy adott társas helyzetben, pozícióban a többiek által elvárt viselkedések, viszonyulások összessége. A szereptanulás folyamata észrevétlenül zajlik, és interakcióink egyik legfontosabb szabályozó tényezője. Szerepnek nevezzük azt a viselkedést, mely a pozíció által meghatározott tevékenység végrehajtásával kapcsolatos. Fontos, hogy ne keverjük össze ezt a fogalmat, a szocializációval vagy az attitűddel. Szocializáció: a viselkedés, az értékek és normák megtanulási folyamatára vonatkozik. Az attitűd: többé-kevésbé stabil diszpozíciót (hajlam) jelent a személyekkel, tárgyakkal vagy eszmékkal szemben, és a szocializációs folyamat eredménye. Szerep: az a magatartás, amelyet a csoport tagjai elvárnak attól, aki a csoport bizonyos pozícióját betölti, ami nem feltétlenül az illető sajátja (Keményné,1989,22.).

Heller Ágnes szociológus abból indul ki, hogy minden embernek így a gyermeknek is meghatározott helye van a társadalmi szerkezetben. A legalapvetőbb helyzete, státusza például neméből, a korából fakad. Egy óvodáskorú gyermek státusza elsősorban az óvodában óvodás, a családban gyerek, a nagyszülőknél unoka, de a járművön utas, az orvosnál beteg, így tehát

mindenkinek egyszerre több státusza is lehetséges, mindegyikkel szemben a társadalom bizonyos elvárásokat állít, amelyeknek meg kell felelnie. Tehát ahhoz, hogy a szerepeknek megfelelő módon tudjunk viselkedni, szükségessé válik a tanulás. Eközben azt is figyelniünk kell, szereppartnerünk hogyan viselkednek. Hogy egy adott szerepen belül hogyan tudunk együttműködni másokkal, ismernünk kell a másságot, vagyis a másik szereptartalmát (Perlai,2002,34-35.).

Az identifikáció, vagyis azonosulás a gyermeki fejlődés fontos mechanizmusa, az alkalmazkodás sokoldalú eszköze. Nem egyszerű utánzás vagy modellkövetés, hanem magatartásformák, komplex viselkedés-sémák elsajátítása, normarendszer és erkölcsi értékek átvétele, megtanulása. Motiválja a szorongás, a szükségleteket kielégítő, de távollévő szülő utánzásának jutalomértéke, vagy éppen a büntetés elkerülése. Más elméletek szerint a szülő által birtokolt tárgyak és tulajdonságok, valamint a szülői hatalom és szerepkör iránti irigység készítetik a gyereket az azonosulásra, arra, hogy olyanná váljon, mint csodált szülei. A babával játszó kislány először csak babáját figyelmezteti spontán módon anyát utánozva a helyes viselkedésre, de hamarosan önmagával szemben is alkalmazza az átvett normákat és elvárásokat, majd lassan önmagából fakadóan, sajátjaként éli meg. Az azonosulás a modellkövetés magasabb szintje. Míg az utánzás esetében a modell cselekvéseit, az empátia segítségével a modell érzelmeit, hangulatait veszi át a gyermek, addig az azonosulás a modell személyiségével (értékeivel, normáival, attitűdjeivel) való azonosulást jelenti. A folyamat két éves kor körül kezdődik, és nyolc – kilenc éves korig, az átpartolás időszakáig tart. Az óvodások szerepjátékaiban megfigyelhető, hogy a gyermek mozdulatai, beszéde, az egész viselkedése a modellté, nem pont olyan, mint a modell, hanem ő akkor maga a modell (a játékban nem olyan, mint anya, hanem ő maga az anya). Így épülnek be a gyermekbe a modell viselkedései, gondolatai, mondatai (Ranschburg,1984,103-110.).

A szüleinkkel való azonosulás felnőttkori bizonyítékai például azok a mondatok, amelyeket önkéntelenül használunk a gyermekeink fegyelmezésére vagy megnyugtására, de általában azokat a dalokat dúdolják az anyák a csecsemőiknek, amiket még nekik énekeltek. Az azonosulás Freud elméletének egy fontos tényezője. Az azonosulás itt annyiban más, mint az utánzás, hogy a gyermek nemcsak viselkedésmintákat próbál meg átvenni, hanem teljesen idomul a modellhez, és nem a megfelelő viselkedés a célja, hanem a modellel való kapcsolat fenntartása. Kisgyermekes esetében a szeretett személlyel való azonosulás spontán történik, a tudatosság és a szándékosság később, a serdülőkorban jelenik meg. Az azonosulás segíti az önkontroll kialakulását is, mivel a szülői elvárások, a gyermeki vágyak korlátozása a folyamat során épülnek be. Az azonosulási folyamat feloldja a gyermek feszültségét, ami a vágyai kielésee és a szülői elvárások, kontroll összeütközése miatt alakult ki, a vágyairól való lemondás kevésbé

gyötrelmes, és megmarad a szülő iránti szeretete, ugyanakkor elkerüli a büntetést (Keményné, 2002,109.).

Mérei Ferenc pszichológus híres példája erről a lélektani jelenségről a saját kislányával kapcsolatos megfigyelése. Kislánya kétéves kora körül édesapja dolgozószobájában játszott, amikor elkezdte leszedni a polcra a könyveket. Elhangzott a tiltás, miszerint ezt nem szabad. A kislány bár megismételte a tiltást, de tovább folytatta a tevékenységét. Néhány hónap múlva újra a könyvek körül játszott, majd ránézett az apjára, mondta is neki, hogy „nem szabad”, de csak győztek még a vágyak és lepakolászta a könyveket. Újabb pár hónap múlva a gyermek újra a könyvespolc közelében játszott, meg-megfogta a könyveket, de már nem vette ki, és közben mondta is, hogy nem szabad. Ugyanez a kislány négy éves korában már kisebb testvérét is figyelmeztette, hogy a könyveket nem szabad levenni a papa polcáról. Jól látható ezen a kedves példán, ahogy a szülői minta, elvárás hogyan válik bensővé a kislánynál. Az identifikáció tehát lehetővé teszi, hogy a gyerek fel tudja oldani a szocializáció egyik legnagyobb ellentmondását. Azaz az elvárásoknak való megfelelést és a vágyak korlátozását anélkül, hogy a lemondás gyötrelmét élnie kelljen. Ha a gyerek magáévá teszi a szülői követelést, szabályrendszert, nem sérül a szülő iránti szeretete, ugyanakkor elkerüli a büntetést, és átélheti a szülő örömét, dicséretét. E folyamatban alakul ki az én önszabályozó képessége, az önkontroll (Mérei,1981,70.).

A szociális tanulás legmagasabb szintje a bensővé tétel (interiorizáció). Ilyenkor azért fogadjuk el a másik személy értékrendjét, véleményét, mert az egybevág a saját értékrendünkkel. Jó példa erre a szobatisztaság kialakulása, ahol is egy idő után a kicsiknek saját igényük is az, hogy ne a pelenkába, vagy az alsóneműjükbe ürítsenek. A viselkedés fokozatosan függetlenedik a külső forrástól, beépül a személyiségbe, értékrendszerének részévé válik. A szigorú tiltás ugyan a szabály megtanulását eredményezi, de nem válik benső igénnyé, például a gyerek csak a tiltó személy jelenlétében tartja magát hozzá. A szereteten alapuló interiorizáció a szabálybelső elfogadását is jelenti, és a belső kontroll kialakulásához vezet (Mérei,1981,71.).

Óvodáskorban a gyermek már különböző szerepekben él. Ez a szociális életben való részvétel egyik formája. A szerepek szabályokhoz, szokásrendszerekhez kapcsolódnak, illetve ezekre épülnek. Az óvodában a gyermek elsősorban óvodás szerepet tölt be, amely együtt jár szokások, szabályok tanulásival. Ezekhez való alkalmazkodás feltétlenül szükséges a szocializáció folyamatában. A különböző szerkezetű és életvitelű családokból érkezett gyermekek különböző módon tudnak megfelelni ezeknek a normáknak. Vagyis a család összetartó ereje, nyitottsága, viselkedés kultúrája, illetve ezek mikéntje befolyásolhatja a gyermek óvodában kialakult helyzetét, szerepét (Perlai,2002,35.).

II.2. Magatartás és viselkedés

A magatartás megnyilvánulása a viselkedés. A különböző szerepekhez kötődő magatartásformák elsajátítása, belsővé válása a viselkedésben valósul meg. Magatartás önmagában nem létezik. A gyermek viselkedését figyelve szabályozzuk, alakítjuk magatartását. Vagyis dicsérik, ha viselkedése helyes magatartást tükröz, elmarasztaljuk, vagy figyelmeztetjük a nem helyes magatartásra. A dicséretre addig lesz szükség, amíg az adott státusz magatartása beépül a gyermek tudatába. Az óvodáskorú gyermek szereptanulását elsősorban az érzelmei diktálják. Amikor az ész, vagyis a meggyőződés uralkodni tud az érzelmeken, akkor várható, hogy a viselkedése a normákhoz igazodó magatartást fejez ki. A gyermek nem szerepekben fedezi fel önmagát, hanem a másban, a másokban. Tehát a szerepben, a szerep által szocializálódik jobbra a felnőtt kívánságaihoz alkalmazkodva. Az anya, az apa, az orvos, a postás, a buszvezető, a fodrász, vagyis szinte valamennyi szerep, amelyet vállal a gyermek a játékában a játékért, a szerepért, közvetve formálja magatartását. A különböző szerepviselkedések utánzásával formálódik magatartása, vele együtt a személyisége (Buda,1986,82.).

A pozíció vagy státusz betöltéséhez szükséges viselkedési technika a voltaképpeni szerep, ami magába foglalja a státust betöltő személy számára előírt attitűdöket, értékeket, viselkedési mintákat. A szerep státushoz kötése azért nagy jelentőségű, mert ez által látható be e fogalom rendszerjellege. Egy szerepnek következésképpen csak úgy van értelme, ha feltételezzük a másikat, a többieket, akik fel a szerepviselkedés irányul, s akik cserébe szintén szerepszerű viselkedéssel reagálnak. Az „orvos” szerepének nyilván nincs értelme, ha nem rendeljük hozzá a “beteg” szerepét. A felnőtt szerepviselkedés előzménye a szabályjáték. A szabályok alkalmazására épülő társas játék során a gyermek csak úgy tud azonosulni szerepével, hogy egyben elsajátítja játékhoz szükséges konvenciót. E konvenciók a “társadalmilag létrehozott valóság” részei, érvényességük az adott közösség jóváhagyásához kötött. Szerepviselkedés egyszerre az egyén sajátja, ugyanakkor a társadalomba való bekapcsolódás módja. A szerephelyzet funkciója valóban az, amit Pilinszky is mond, a magány és a találkozás közötti híd megteremtése, csak éppen arról van szó, hogy ez a híd előfeltétele annak, hogy a magányról, illetve a találkozásról lehessen beszélni, tehát a szerephelyzet szüli a személyiséget és nem megfordítva. Maga az "én" nem más, mint a gyermek környezetének szerepeiben élő személyek (és érzelmileg jelentős személyek) "én"-jeinek a visszatükröződése. A szerep tehát a közvetítő kapocs, mely az egyén személyes szféráját a személytelen szférával, a társadalommal összeköti, lehetővé téve egyrészt a személyes szféra kialakulását (a családi szerepek: apa, anya, rokonság stb. révén), másrészt pedig lehetővé téve a személytelen szférával való találkozást (N.Kollár-Szabó,2004,419.).

II.2.1. Magatartászavar

A különböző szocializációs rendszerek, mint az óvoda és az iskolaalkalmazkodást kívánják meg a gyermekektől az általuk kialakított szabály- és normarendszerhez. A sikeres alkalmazkodáshoz azonban el kell érnie a gyermeknek egy bizonyos szocializáltsági szintet, vagyis képesnek kell lennie társkapcsolatok kialakítására, beilleszkedésre. Az alkalmazkodás, a szocializáció sérülése azt eredményezi, hogy a gyermekek konfliktusba kerülnek az intézményi normarendszerekkel, ami a társaikkal, pedagógusaikkal, környezetükkel való kapcsolataikban mutatkozik meg és a személyiségfejlődésük negatív irányát eredményezi. Annak a meghatározása azonban nagyon nehéz, hogy mely gyerekek tartoznak ebbe a körbe, mert mind a definíciók, mind az elnevezések köre igen szerteágazó, sokrétű. A szakirodalmat tanulmányozva a magatartászavar megjelölés mellett találkozhatunk a beilleszkedési zavar, alkalmazkodási zavar, nehezen nevelhetőség, viselkedészavar, szociális inadaptáció elnevezésekkel is (Somogyi, é.n.).

Hétköznapi értelemben a problémás viselkedésű gyermekeket nevezzük magatartászavart mutatónak. A problémás viselkedés megítélése azonban szubjektív, egyénenként máshol található a problémaérzékenységi küszöb, és az is, hogy e küszöb minnek a hatására változik. A szubjektív értelmezés velejárója a projekció, vagyis a probléma kivetítése, miszerint egyes helyzeteket úgy értékel, hogy nem vele, hanem a másikkal van probléma (F. Takács, 2004).

A pedagógus részéről azonban megfelelő önismeret birtokában elvárható, hogy saját türelmetlensége miatt ne a pizsmogó gyereket kezdje el hibáztatni, vagy legalább utólag ismerje fel és korrigálja a hibát. Összességében azt a magatartást, viselkedést nevezhetjük problémásnak, akivel szemben az élethelyzet nem támaszt fokozottabb követelményeket az adott életkorban elvárhatóhoz képest, és mégis tartósan hiányos a gyermek alkalmazkodása, vagy nem tud megfelelni az adott szabályoknak, elvárásoknak. A normaszegő magatartás lényegét abban tudjuk megragadni, hogy a személy az aktuális szükségleteinek megfelelően igényeit azonnal kielégíti (pl. üt, ha sérelem éri), nem képes késleltetni, nem tanul meg erőfeszítéseket tenni a távlati célhoz vezető úton.

A magatartászavaros gyermek jellemzői: extrém mértékű harciasság, fenyegetőzés, kíméletlen viselkedés (emberekkel, állatokkal). Tulajdonnal szembeni destrukció (tör-zúz). Iskolakerülés vagy csavargás. Indulatkitörések, szófogatatlanság. (Ezek többszöri előfordulása a diagnózis feltétele.) A háttérben meghúzódó lehetséges okok: Külső faktorok, társadalmi faktorok TV, számítógép, szülők, belső faktorok, biológiai tényezők, pszichés faktorok (N.Kollár-Szabó,2004,481.).

A viselkedészavar olyan speciális gyűjtőfogalom, amely mindazon viselkedésbeli módokat magában foglalja, amelyek a normatív mércétől való jelentősebb eltérést mutatnak.

Ebből következik, hogy a viselkedészavar megállapítása a felnőttek toleranciáján múlik, objektíven meghatározni nem lehet. A súlyos beilleszkedési és magatartási zavarok háttérében részképesség zavarok, hiperkinetikus (kórosan felfokozott mozgástevékenység) vagy kóros aktivitászavar és/vagy figyelemzavar, az iskolai, Óvodai nevelés teljesítmények eléréséhez szükséges pszichikus funkciók kialakulatlansága, fejletlensége vagy mindezek halmozódása áll.

II.2.2. Hiperaktivitás, mint viselkedési probléma

A hiperaktivitás (Attention Deficit Hyperactivity Disorder, ADHD) öröklött vagy szerzett, neurológiai természetű fejlődési zavar, melynek vezető tünete a figyelemzavar, kísérő tünetei a motoros kivitelezés és a mozgáskontroll alacsony szintje, az ingerek felvételének és továbbításának zavara, impulzív viselkedés, a pszichoszociális éretlenség, a feledékenység, és a gyenge impulzuskontroll (Kolozsváry,2002,203.).

A tünetek négy területen figyelhetők meg markánsan: motoros nyugtalanság, koordinációs zavar, az észlelés diffúz jellege és a figyelemzavar, valamint a pszichoszociális éretlenség. A hiperaktivitást sajátos pozitív tünetek is jellemzik: empátia, igazságérzet, saját céljaikkal szembeni erős motiváltság. A magatartászavar és a hiperaktivitás egyik legjellemzőbb jegye az agresszió. A tünetek hasonlósága ellenére az oki eltérések miatt különbséget kell tennünk a kétfajta magatartászavar között. A hiperaktivitás okozta agresszióért elsősorban a motoros nyugtalansággal, a mozgáskontroll hiányával okolható. Nem tudja mozgásainak lendületét szabályozni, emiatt az eszközkezelése, emberi érintése szabályozatlan, durva. A testi agresszió, a verekedések mögött többnyire az áll, hogy megítélni sem tudja mozgása erejének és lendületének következményeit: amit ő érintésnek vesz, az már bántalmazást okozó testi agresszió. A hiperaktivitás feltűnő tünete a normaszegés (ezt is követheti vagy megelőzheti valamilyen agresszív megnyilvánulás), amit a hiperaktív gyermekeknél az a tény okoz, hogy a figyelemzavar, a fáradékonyság és a kevés számú inger miatt nem értik a normák aktualitását, szabályait. Hozzájárul még impulzivitásuk is, ami miatt az értékrendjük az aktuális szituációnak megfelelően változik. A viselkedészavar megegyezik az átlagos magatartászavar tüneteivel, de amíg azok a környezet okozta frusztráció levezetési módjai, a hiperaktív gyermekeknél a figyelem és az észlelés sérülése okozza (Neuhaus,1999,256.).

II.2.3. Proszociális viselkedés

Az olyan viselkedésmódokat, amelyek nem kínálnak közvetlen jutalmat végrehajtóiknak, de előnyösek a csoport számára pl. önzetlenség, együttműködés, segítségnyújtás, empátia – proszociális viselkedésnek nevezzük. A proszociális viselkedés velejárója az empátia (mint az agresszió velejárója a düh). Az empátia a mások érzelmeiben való osztozást jelenti. Az empátia

fejlődésének első szintje már csecsemőkorban megjelenik, amikor a kisbabák egy másik csecsemő sírását hallva, sírva fakadnak. Kétéves korban már kísérletet tesznek a másik vigasztalására, óvodáskorban a nyelv képessége révén már olyanok iránt is képesek empátiára, akikkel sohasem találkoztak. Hat és kilenc éves kor között jelenik meg az empátia negyedik szintje, amikor a gyerekek nem csak a pillanatnyi érzelmekkel, hanem mások általános állapotával, szenvedésével is együtt tudnak érezni (Fiske,2006, 416.).

A proszociális akciók szándékvezéreltek, és társadalmilag meghatározott, hogy mi szolgálja a másik javát. A proszociális viselkedés legtöbbször a másokra irányul, ugyanakkor irányulhat magára a segítőre, támogatóra is. A másokra irányuló, altruista viselkedés olyan proszociális akciókat foglal magában, amelyeknek motívuma elsősorban a mások szükségleteinek figyelembevétele és kielégítése. Az altruista viselkedésben nem jelenik meg a segítségnyújtásért, vigasztalásért járó külső jutalom, ami azonban az önmagára irányuló proszociális viselkedés egyik központi indítéka (Van Lange – Bruin et.al. 1997,733–746.).

A proszociális viselkedés alakulásában szintén jelentős szerepe van annak, hogyan vélekednek a gyerekek önmaguk és mások mentális állapotáról, miként értelmezik a cselekedetek célját és a viselkedés érzelmi jellegzetességeit. A másodlagos érzelmek az óvodai évek alatt fokozatosan jelennek meg, s teszik lehetővé az összetettebb társas viszonyok megértését és kialakítását, melyek az én másokhoz való viszonyának kifinomultabb formáit tükrözik (pl. vigasztalás, ha szomorú a másik; megérti, hogy fáj a társának, ha megütik; féltékeny, ha a társa mással játszik, s ő közben magányosnak érzi magát) (Ranschburg, 2002,190.).

II.2.4. Kortársi kapcsolatok

A családi környezet elősegíti a gyerek „én központúságának” kialakulását, minden körülötte forog így a „világ közepének” érezheti magát egy első gyermek, akit nyilván megvisel a kistesó érkezés. Ahogy a kicsik gazdagodnak szociális kapcsolatok terén fokozatosan leomlik ez a világbépeük. Ahogy múlik az idő, és egyre több élmény éri pozitív és negatív egyaránt mind nagyobb jelentőségre tesznek szert az új kapcsolatok. A barátkozást kezdetben külsőségek befolyásolják pl. egy házban laknak, vagy a szülők ismerik egymást, de döntően fontos számukra, hogy a gondozónő, óvónő kit dicsér a legtöbbet. A barátkozás már megkívánja az alkalmazkodást, a kapcsolat fenntartása érdekében fontos, hogy legalább időnként a másik akarata, javaslata érvényesüljön.

A bölcsődés évek alatt és az óvoda elején a gyerekek még nem tudnak együtt játszani, abban az értelemben, ami közös tevékenységet jelent, inkább egymás mellett játszanak (néha ugyanazt a játékot), figyelemmel kísérik egymást és ez több konfliktushoz vezet.

Középső csoportban a gyerekek különböző szinten állnak szociális fejlettség terén, így vannak, akik még csak egymás mellett képesek játszani, de egyre többen lesznek, akik már együtt működnek egy közös játékban. Egyre jobban képesek alkalmazkodni, így csökkenek az önérvényesítő törekvések (Csóti,2006,14-15.).

Nagycsoportban nagy lesz az igény az együttes tevékenységre, már be szeretnének kapcsolódni a közösségbe, mert vágnak a közösségi élményre, melyhez közös játékon át juthatnak. Ebben a cselekvésben mindenki erejéhez, képességéhez mérten vesz részt egy „közös cél” (pl. a vár elfoglalása) érdekében. A játék során különféle szerepek alakulnak ki, melyek meghatározzák a közösségben elfoglalt pozíciót, így lesznek irányítók, ötletadók, végrehajtók.

Óvodáskor végére azonban ritkán jönnek létre nagy szervezettségű csoportok, inkább a szűk irányítók köré csoportosulnak változó összetételű csapatok. A csoport próbára teszi a gyerekeket mind értelmileg, mind érzelmileg, mind akaratilag, valamint kommunikáció és önirányítás területén. A kölcsönhatás melyben élnek segítően hat fejlődésükre. A beszéd alapvető feltétele a szociális kapcsolatoknak, de nem elsősorban annak formai elemei (mint a kiejtés és beszédritmus...) a meghatározók, inkább a tartalmi oldal (a szókincs, mondatalkotás, grammatika...) fontos. A jó beszédképesség sokszor jó pozíciót biztosít a csoportban, ugyanakkor a gyenge beszédteljesítményre fejlesztően hatnak a csoport elvárásai. (G. Donáth,1980,118.).

II.2.5. Érzelmi tünetek

A pszichológiában és társtudományokban jelentős erőfeszítést tesznek azért, hogy az érzelmeket megértsék, megmagyarázzák. A pszichológia központi problémája az érzelem fogalmának meghatározása. A feladat nehézségét mutatja az, hogy a szakirodalomban nagyszámú, majdnem száz érzelem meghatározás található. A viselkedés szempontjából, olyan kifejező cél lehet, mely irányított és nagymértékben elősegíti az alkalmazkodást. Az érzelmeik (emóciók) nagyon fontos szerepet játszanak a lelki életünkben. Az öröm, a félelem, a szeretet, a harag, a düh stb. átszövik, színezik észleléseinket, és hatással lehetnek figyelmi teljesítményünkre, gondolatainkra, viszonyulásainkra, kapcsolatainkra. Nehéz és talán lehetetlen is lenne felsorolni az érzelem szerepét az emberi viselkedésben teljes részletességgel. Az érzelmeik kifejezése az adott érzelem kommunikációját szolgálja. Érzelmek kifejezése összetett folyamat, testünk számtalan megnyilvánulása részt vesz benne. Az érzelmeinket legszembevetőbben arckifejezésünk tükrözi. Az arckifejezésünk mellett azonban érzelmeinkről árulkodik testtartásunk és gesztusaink is. A hanglejtés, a beszédtempó és a hangszín szintén sok információt nyújthat érzelmeinkről a kommunikáció folyamatában. Például a hangmagasság hirtelen emelkedése félelmet jelez, vagy a felgyorsult beszédtempó szorongásra utalhat. Az érzelemkifejezés öröklött tényezők által meghatározott, azaz velünk született. Az öröklött

tényezők szerepét mutatja, hogy egyes érzelmek az újszülötteknél, sőt vakon született csecsemőknél is megjelennek még mielőtt, tanulás történhetett volna. Az alap vagy egyetemes érzelmek kifejezése is hasonló a világ szinte minden népénél, valamint ezeknek az érzelmeknek a felismerésében is nagy pontosságot mutattak a különböző kultúrákból származók az ezzel kapcsolatos vizsgálatokban (N. Kollár- Szabó,2004,96.).

Az érzelemkifejezést az öröklött tényezők mellett kulturális és egyéni tényezők is befolyásolják. Egy kísérletben amerikai és japán egyetemi hallgatókkal három erős érzelmet kiváltó filmet nézettek meg, hol egyedül, hol egy azonos kultúrából való interjúkészítő jelenlétében. A hallgatók nem tudták, hogy érzelemkifejezésüket videóval felveszik. A felvételek alapján különbség mutatkozott az amerikai és japán egyetemi hallgatók között az érzelmek kifejezésében, amikor az azonos kultúrából származó interjúkészítő is jelen volt. Az amerikai hallgatók több negatív érzelmet, ezzel ellentétben a japán hallgatók pedig több pozitív érzelmet mutattak ki ebben a helyzetben. A kísérlet tehát azt igazolja, hogy az érzelmek kifejezésének kulturális szabályai vannak, amit kimutatási szabályoknak neveztek el. A kultúra, amelyben élünk tehát megszabja, hogy milyen helyzetekben milyen érzelmeket mutathatunk ki.(Bányai-Varga,2014.).

II.3. Személyiség és szerep

A személyiség szerepelméletei szerint a személyiség nem más, mint szerepeinek összessége. A társadalmi szerepek: sztereotip klisévé merevedett társadalmi viszonyok és funkciók. A szerep nem azonos az egyéniséggel, de szerepei és a szerepeihez való viszonya bizonyos mértékig jellemezhetik a személyiséget. Minden embert, gyereket, felnőttet egyaránt cselekedetei révén ismerünk meg. Azt mondjuk, ha ismerjük tetteit, szavait, viselkedését, akkor ismerjük magát az embert. Azonban ez nem mindig igaz. Van eset, amikor megbontja a cselekvés a jelenség és a lényeg egységét, vagyis a személyiség és a viselkedés harmóniáját. Tapasztalhatjuk, hogy a legkiegyensúlyozottabb gyerekekkel is megtörténhet, hogy konfliktusba kerül, nem tud uralkodni érzelmein, a megszokott viselkedésén, kitörhet, eddig nem használt indulatos szavakkal vezeti le sérelmeit, esetleg ütlegelésre is készen áll. De ezektől nem sérül személyisége. Az ember nem okvetlenül az, ahogy megjelenik, ahogy látszik. Ez is lehet egy szerep. Ilyen a bohóckodás vagy a gyakori kutyázás az óvodában. Ismernünk kell a gyermek közvetlen környezetét, hogy a kiváltó okokat tudjuk, a szerint formáljuk viselkedését, vagy várjuk e játék elmúlását (Csoma,1995,30.).

Az azonosulás vágya olyan erős a gyermekben, hogy a szerepek vállalása ennek természetes következménye. Azonban valamennyi szerepet, amelyek megjelennek óvodáskorban, a gyermek életében, nem akar kipróbálni, nem akar mindegyikkel

azonosulni. Azokat a szerepeket, amelyek távol állnak személyiségétől, nem fogja eljátszani, de lehet, hogy figyeli, mások hogyan élik át ezeket játékaikban. Ugyanígy vagyunk a pozitív és negatív szerepekkel, amelyeket kioszthatnak a gyerekek egymás között egy játékban. Találkozhatunk olyan gyermekkel, aki egyiket vagy másikat nem vállalja, jelleme, személyisége befolyásolja a döntésben. De mindenképpen hatással van a gyermek fejlődésére minden olyan viselkedés, amelyben akár aktív, akár passzív módon jelen van (Buda,1986,190.).

II.4. Jellem és viselkedés

A jellem a személyiségtől nem választható el, annak részeként értelmezzük, ugyanakkor behálózza az egész személyiséget.

A személyiségről: „Az új fizika tanítja, hogy az egész mindig több mint az egészet alkotó részek teljes összege. Az élettan elismeri ezt az igazságot. Az egyén több mint mindaz, ami az egyént alkotja: ez a többlet, melynek nincs neve, a személyiség.”

A jellemről: „A legérdekesebb tünemény, mellyel az emberi életben találkozunk, az emberi jellem. Semmi nem olyan érdekes, meglepő, kiszámíthatatlan, mint folyamat, melynek során egy ember elárulja jellembeli sajátosságait. Bármit mutat is a világ: tájakat és természeti csodákat. Semmi nem olyan sajátos, mint egy-egy ember jelleme. A jellem maga az ember. Viselkedésünk árulkodik személyiségünkről és annak sajátos részéről, jellemről, amely kifejezi egyéniségünk morális tartalmát, érzelmi és akarati tulajdonságait. A jellemünkben egész személyiségünk megnyilvánul. Vagyis, ha valakire jellemző, hogy udvarias, tisztelettudó, akkor mindez a személyisége minden megnyilvánulására érvényes tulajdonság lesz. A jellem a tevékenységben, az ember önmagához és társaihoz más emberekhez való viszonyában nyilvánul meg és a külső hatások, kapcsolatok révén fejlődik állandóan (Márai,2012,20.).

A gyermek maga alakítja jellemét, ami tehát azt is jelenti, hogy nincsenek veleszületett jellemvonások, de nélkülünk ez nem sikerülne. Ahhoz, hogy például a jót megkülönböztesse a rossztól és a jó legyőzze a rosszat, szükséges a belátás, ami önmagában nem alakulhat ki: Két dolgot feltétlenül igényel; egyrészt mintát, amely példaként hathat a döntésben, más-részt elismerő vagy elmarasztaló értékelése, amely megerősítést jelenhet a helyes viselkedés megválasztásában. Mindez hosszú, türelmes, megértő beszélgetéseket kíván szülőtől, pedagógustól egyaránt. Igazi eredmény akkor várható, ha szülő, pedagógus együttműködése jellemző a nevelőfolyamatra. Az a gyermek, aki megtanulta családjában a rendet, az óvodában is megjelenik ennek igénye. Nem kell félnie, hogy nem találja a cipőjét, a kabátját, a játékok helyére is ügyel. Ilyen gyerektől várható iskoláskorban, hogy este lefekvés előtt összekészíti dolgait az iskolatáskába, hogy nem felejtí otthon torna felszerelését, tisztaságsomagját (Perlai,2002,52.).

Gyermekünk intelligenciája az érdeklődésének (motivációjának) és a jellembeli adottságainak a függvénye. A szülőknek és nevelőknek úgy kell alkalmazniuk az eszközeiket, hogy azok alkalmazkodjanak a gyermek jelleméhez és az intelligenciájának a fejlettségéhez. Az önismeret nagyon sokat segíthet leküzdeni a gyermeknevelés nehézségeit. Egy emocionális szülőnek például nagyon nehéz lehet megértenie a kevésbé emocionális gyermekét és fordítva. Ne keverjük azonban a jellemet a temperamentummal. A jellem a formálható, mert az ember szabad és fejlődőképes. Elég ismerni az illető jellemét, erősíteni a képességeit és a lehetőségekhez képest kiküszöbölni a hiányosságait. Ehhez azonban egy intenzív együttműködésre van szükség a gyermek nevelésében részt vállaló személyek között (óvoda, iskola és szülők). A jellemnek megvan az a kettős adottsága, hogy egyrészt tartós (ezáltal felismerhető), valamint formálható, irányítható és használható (ezáltal fejleszhető). A gyermekek teljes körű nevelése során segítünk nekik kialakítani olyan szokásokat, amelyek lehetővé teszik a számukra, hogy mindig minden körülmény között, szabad akaratukból helyesen cselekedjenek, függetlenül attól, hogy a szüleik épp jelen vannak vagy sem (Csenger Ottilia, é.n.).

A szokások révén formálódnak a gyermek akaratú tulajdonságai, mint például a kötelesség, a feladattudat, az önfegyelem, a kitartás, az önállóság, a szabálytudat. A szokások révén alakul morális érzékenysége, mint az együttérzés, a figyelmesség, az önzetlenség, az udvariasság, de komoly értékeket jelent a becsületesség, a tisztelet, mások megértése és a másság elismerése. Szokások nélkül semmire sem jutnánk a nevelésben, hiszen erre épül az egész nevelő fejlesztőfolyamat. A szokások biztosítják a rendszerességet, a határozottságot, a lelki egyensúlyt. A szokások alakulását a gyermek viselkedésében mérhetjük le. Ahhoz, hogy a szokásainkkal, szabályozóinkkal a gyermekben helyes jellembeli tulajdonságokat erősítsünk, igen fontos a következetesség, a határozottság, az elismerés, a szükséges elmarasztalás, vagyis a gyermek számára érthető értékelés. A gyermekben elengedhetetlen igény, hogy pontosan tudja, mikor, mit várnak tőle, mikor mi a helyes viselkedés. Csak így tud eligazodni a világban. A napirendi szokások teszik lehetővé önállóságuk alakulását, rendszeretüket, fegyelmezettységüket, melyek további jó tulajdonságokat erősítenek, mint pl. az önbizalmat, a szorgalmat, a kitartást (Perlai, 2002, 60.).

Konkrét szokások, illemszabályok, amelyek jelen lehetnek az óvodai életben: udvariasság és figyelmesség. A gyerekeknek tudniuk kell, hogy az érkezőt köszönteni, a távozótól búcsúzni illik! Ugyanígy tudniuk kell, hogy érkezésükhöz, távozásukhoz köszönés párosul. Meg kell nekik tanítani azt, hogy illik egymást meghallgatni illetve, mások beszélgetését nem illik megzavarni. Tanulják meg, hogy illő szavakkal kérjenek, megköszönjenek. Ha bármi leesik, vegyék fel, tegyék a helyére, adják a tulajdonosának, vigyázzanak környezetük rendjére,

tisztaságára, óvják a tárgyak épségét. Bármilyen helyváltoztatás kellő figyelemmel, halkán történjen. Nyugodt, elmélyült játékot nem illik megzavarni. Ismerjék fel azt, hogy kinek van szüksége segítségadásra, anélkül, hogy kérnék. Alvó gyermekek nyugalma számára kellő figyelemmel vigyázzunk. Illik az előzékenység a lányokkal szemben. Szokás előre engedni a lányokat, felnőtteket. Halk, figyelmes beszéd. A hiányzó gyerek hogy létéről érdeklődni kell. Meg kell nekik tanítani, hogy lehet ilyenkor üdvözlő kártyát küldeni (Perlai,2002,104-109).

II.5. Szabályjáték a nevelésben

A Pedagógiai Lexikon szerint a játék „általában olyan funkcióként (viselkedésként) értelmezhető, amelyben a magasabb rendű élőlény saját maga elé állít akadályokat, és ezzel saját maga szabályozza az öröm szerzésének mértékét. Így önként vállalt, önmagáért való, energizáló, azaz komoly szerepe van az egészséges lelki egyensúly kialakításában. A gyermeki játék: a kisgyermek a külvilágból és a saját belső világából származó tagolatlan benyomásait játékcselekvéseivel tagolja, rendezi. A játék iskolába lépés előtt a gyermek számára a legfontosabb, kiemelt jellegű tájékozódó tevékenység, fejlődésének kulcsa” (Páli,1997,136.).

A játék olyan sajátos cselekvés-, illetve tevékenységforma, amelynek nincs közvetlen gyakorlati célja, mintegy öncélúan szórakoztató, a velejáró pozitív élmények miatt folytatják. A játék elsősorban a gyermekek tevékenysége, bár a felnőttkorban is fontos szerepet tölthet be a pihenési, illetve a szervezet regenerálódási időszakában (Bartha,1981,106.).

Fontos, hogy a pedagógus kitaláljon olyan játékokat, amelyek közvetve alakítják a gyermeki akaratot, a morális érzékenységet, megerősítenek szokásokat, szabályokat, miközben érzelmi élményt jelentenek. Sokat segítenek a szabályjátékok, amelyek már a nevükben hordozzák az elvárásoknak való megfelelést, a szabálytudat formálását, vele együtt a türelmet, a kitartást, de figyelmességet, becsületességet, igazságosságot is (Perlai,2002,73.).

A szabály betartása olyan kölcsönös együttműködést jelent a játékosok között, amelyben egyszerre jut érvényre a társak igenlése és a társak legyőzésének szándéka. A játék komolyságát is a szabály szolgáltatja. A szabályjátékok alapja tehát a szabálytudat. A szabálytudat magasabb szintje 6-7 éves korra kezd kialakulni, tehát ezeknek a játékoknak a megjelenése is ekkora tehető a gyermekek életében. A valódi szabálytudat lényege annak ismerete, hogy a szabály közös megegyezésen alapul, kölcsönös megegyezéssel megváltoztatható és mindenkire kötelező annak betartása. A szabályok tehát olyan előírt cselekvésmódok, korlátok, amelyek magából a játék tartalmából származnak (nem külsődlegesek), kötelező jellegűek és legalább két személyre vonatkoznak. A szabályjátékok egyik lényeges eredménye a szabálykövető magatartás elsajátítása (Bús,2005,40.).

A szabálytudat elsődlegesen a játéktevékenységben alakul ki. Ha a szabályok egyszerű szerepeket hordozó játékokban jelennek meg, a gyerekek már óvodáskorban képesek hozzájuk alkalmazkodni. Óvodáskorban a szabály még tulajdonképpen egyet jelent a felnőtt kívánságával. A gyermekek úgy vélik, hogy azért kell a szabályokat betartani, mert az óvónő, az apa, az anya vagy a nagyszülő azt mondta, és ha megszegik, nem tartják be ezeket az előírásokat, akkor büntetést kapnak a felnőttektől. Az óvodás gyermek olyan feladatok elvégzésére képes, amelyek összefüggenek érdeklődésével, pillanatnyi indítékaival. Ha egy játék már nem köti le, azonnal egy másikkal kezd el foglalkozni. Ez a viselkedés egyébként jellemző lesz a későbbi életkorok szabályjátékára is. Ha túl nehéz lesz a játékfeladat, ha a szabály már nem ösztönöz cselekvésre, vagy ha megnő a kudarctól való félelem és a kényszeres igazodás lép a játéköröm helyébe, a gyerek azonnal kilép az adott játékból. Ez a kilépés lehet valóságos kilépés, amikor abbahagyja a játékot, elhagyja a játékteret, de kivonhatja magát a játékból csalással is, ebben az esetben megtagadja a játék értelmét (Brooking-Payne,1999,22.).

A szabályjáték pedagógiai célja a szabálykövető magatartás elsajátítása, illetve megerősítése, amely egyértelműen komoly tevékenység. A gyerekekben is megfogalmazódik a játék során (kinél korábban, kinél később), hogy a szabályok nem az ő akadályoztatásuk, hátráltatásuk miatt alakultak ki, hanem a játék védelme érdekében. A szabályszegő minden esetben elnyeri méltó büntetését a szabályszegés mértékétől függően. A csalót büntetése letöltése után szinte minden esetben visszafogadják, de a játékrontót, aki nem ismeri el a szabályok domináns szerepét, kizárják a játékból (Bús,2008,281.).

III. Gyermek képességek és nehézségek felmérés

A kérdőíves módszert R. Goodman dolgozta ki 1997-ben a gyermekkori viselkedési problémák szűrésére alkalmas, kitöltése kb.5 percet kíván. Strengh and Difficulty Questionnaire, SDQ 4-16 éves korú gyerekek viselkedési sajátosságait kívánt hivatni. A megjelenése után több mint 40 nyelvre lefordították. A magyar változatával 2005-ben ismerkedhettünk meg, Gervai és Székely tolmácsolásával. A kérdőívet szülőnek és pedagógusnak is ki kell tölteni, de van önkitöltős változata is, amely a 11-16 éves korosztályban lehetséges. Az SDQ 25 tétele egyenlően oszlik meg a skálák közt (érzelmi tünetek, viselkedési problémák, hiperaktivitás, kortárskapcsolati problémák és proszociális skála) és a tételek majdnem fele pozitív módon fogalmazva kívánatos vonásokra, viselkedésekre kérdez rá. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a pozitív megfogalmazás egyrészt alkalmasabbá teszi a kérdőívet a nem klinikai populációk vizsgálatára, másrészt csökkenti a torzítást, ami abból adódik, hogy a kitöltő gondolkodás nélkül az összes itemnél a skálának ugyanazon végén jelöl (Birkás, E.-Lakatos, K. at.al.,2008,359.).

A kérdőív értékelésnél a „Nem igaz” válaszok 0, a „Valamennyire igaz” 1, az „Igaz” válaszok 2 pontot érnek. A problémákkal kapcsolatos, pozitívan megfogalmazott tételek esetén a pontszámok fordítottak. A skála pontszámok az egyes tételek pontszámainak összegei, értékük lehetséges tartomány 0-10. A négy problémaskála pontszámainak összege adja a 0-40 közötti összesített problémapontszámot. A proszociális skála azt mutatja, hogy a problémák mellett a gyermek mennyire képes másokkal pozitív viselkedésre. A SDQ kérdőív rendelkezik egy hatáskérdésekkel kiegészített változattal is. A szülői változat pontszámai 0-10-ig, az óvónői 0-6-ig terjedő hatáspontszám nyerhető. Az időtartamra és a környezet megterhelésére vonatkozó kérdésekre adott válaszokat nem számítjuk be a hatáspontszámba. Ha a válaszadók az első hatáskérdésre nemleges választ adnak, vagyis úgy vélik, hogy nincs viselkedésbeli vagy érzelmi problémái gyermekének, akkor a rákövetkező tesztet nem kell kitölteni, ekkor a hatáspontszám 0 értéket kap. A hatáspontszámokat lehet folytonos változóként használni, néha jobban megfelel a pontszámok normális- határeset rendellenes osztályba sorolása: 2 vagy nagyobb összesített hatáspontszám rendellenes, 1 pont határeset, a 0 pont pedig normális (Birkás, E.-Lakatos, K. at.al.,2008,360-361.).

Az alábbi táblázat ennek a megértéséhez nyújt segítséget.

SDQ pontszámok	Normális	Határeset	Rendellenes
<i>Szülői kérdőív</i>			
Összesített problémaszám psz.	0-13	14-16	17-40
Hiperaktivitás skála	0-5	6	7-10
Érzelmi tünetek skála	0-3	4	5-10
Viselkedési probléma skála	0-2	3	4-10
Kortársi kapcsolatok skála	0-2	3	4-10
Proszociális viselkedés	0-10	5	0-4
<i>Óvónői kérdőív</i>			
Összesített problémaszám psz.	0-11	12-15	16-40
Hiperaktivitás skála	0-5	6	7-10
Érzelmi tünetek skála	0-4	5	6-10
Viselkedési probléma skála	0-2	3	4-10
Kortársi kapcsolatok skála	0-3	4	5-10
Proszociális viselkedés	6-10	5	0-4

1. Táblázat. Határérték pontszámok. (Birkás, E.-Lakatos, K. at.al.,2008,13.).

Jelen kutatás célja a nemek közötti hasonlóságok és különbségek felmérése illetve a két óvodai csoport összehasonlítása kislányokra és kisfiúkra lebontva. További céloom bizonyítani hipotézisem, miszerint a kislányok érzelmi tünetei sokkal jobban megnyilvánulnak, mint a kisfiúké.

A kérdőíveket a Fertősalmási „Napsugár” illetve a Nagypaládi óvoda nagycsoportjában töltötték ki a szülők és óvodapedagógusok. A gyerekek korosztályban 4-7 év közöttiek. A kutatás összesen 49 gyereket érint, de nem minden szülő vállalta a kérdőív kitöltését így 10 szülői rész teljesen hiányos. Az óvónői és a szülői kitöltés egy-egy kérdőívénél teljesen azonos volt, de előfordult olyan is, hogy teljes mértékben más-más strigulát pipáltak ki. A kérdőív

kitöltésére a szülők többnyire pozitívan reagáltak. A módszer kitöltésére az októberi, novemberi illetve a decemberi hónapokban került sor.

A gyerekek különböző szociális háttérrel rendelkeznek így a szülői nevelési stílusok változatos repertoárjával találhatjuk szembe magunkat. Ezáltal találkozhatunk a viselkedés kirívó illetve pont ellenkezőleg rejtett sajátosságaival.

A Fertősalmási „Napsugár” óvoda Mókus csoportjába 21 gyerek jár rendszeresen, 11 kislány és 10 kisfiú. Korosztálybeli különbségei változatosak, mivel 4 éves illetve 7 éves gyerek is jár a csoportba. Inkább vegyes csoportnak nevezhető, mint nagycsoportnak. A csoportban dolgozom, mint gyakorló óvodapedagógus immár egy éve, így a felmérésben résztvevő gyerekeket igen jól megismertem. A csoport légköre az esetek többségében derűs, nagyon ritkán találkozhatunk olyan esettel, mikor valami miatt nyomasztó légkör alakul ki. A különböző szociális háttérből jövő gyerekek is nagyon jól megértik magukat egymással, a csoportba más nemzetiségű gyerek is jár, akit szintén befogadott a közösség. Az SDQ módszer alkalmazásával jobban megismerhetjük a gyerekek viselkedési sajátosságait, saját magukra és társas kapcsolataikkal kapcsolatban is. Felmérhetjük az egészséges fejlődés kritériumait és a viselkedési problémákkal kapcsolatosan is valóságos képet kaphatunk. A felmérés eredményének jól érthető bemutatására minden egyes faktor jellemzésre kerül.

A hiperaktivitási skála pontszámai alapján a kisfiúk átlagának eredménye nagyobb, mint a kislányoké. A legmagasabb pontszám az óvónői és szülői pontok átlagának alapján a 7,5 a legalacsonyabb pedig a 3,5 pontszám volt. A lányok pontszámai alapján egy kislány 7 pontértéket kapott, így ő a rendellenes csoportba sorolható, míg, két kislány 6 pontot kapott, ami alapján ők már a határeset kategória, illetve az átlagszámítás szerint egy kislány 5,5 értéket nyert, így ő súrolja a határeset osztályt. Három kislány pontszáma 5 és még háromé 4,5, ami azt jelenti, hogy hiperaktivitásuk tekintetében a normális kategóriába sorolhatók. Egy kislány értéke 3,5, így ő is a normális csoporthoz tartozik.

A kisfiúk hiperaktivitás skálája alapján egy kisfiú átlag pontszáma 3,5, szintén egy kisfiú értéke 4, illetve egy kisfiú pontszáma 4,5. A táblázat adatainak értelmében ők hárman a normális kategóriába sorolhatók. Két kisfiú 5,5 és még két fiú 6 pontszámot kapott, ezek alapján ők már a határeset csoportba sorolhatók. Egy kisfiú 6,5, szintén egy kisfiú 7, és 7,5 pontot kapott még egy kislegény, ami szerint ők a táblázat rendellenes csoportjának tagjai.

A kislányok és kisfiúk hiperaktivitás hasonlóságuk tekintetében többségben a normális kategóriába tartoznak, a határeset átlagpontszámai közel azonosak és a rendellenes csoportba a gyerekek csekély százaléka vonatkozik.

Az érzelmi tünetek skála pontszáma igen meglepő eredményt hozott, mivel a kisfiúk és kislányok átlagpontszáma egyenlő, 2,7 tizedes mutatóval. A legmagasabb átlag pontszáma a 7, a

legalacsonyabb pedig a 0,5. A kislányok értékelése alapján 9-en a normális kategóriába tartoznak. Három kislány pontszámai a következők voltak: 0,5, 1,5, 3,5. Összesen két kislány kapott 1 pontot. Két kishölgy 2 és egy kislány eredménye 6,5. A legnagyobb értékelés a 7-es volt, amit szintén egy kislányé. A két utolsó pontszámok értéke alapján a rendellenes kategóriába sorolhatók. Ezek a pontszámok is mutatják, azt hogy az érzelmi skála kapcsán a lányok igen jó tüneteket produkálnak, fejlődésük megfelelő ütemben zajlik.

A kisfiúk átlagpontszámai szerint, minden ifjú úr a táblázat normál kategóriáját bővíti. A lányok érzelmi tünetei is igen jó eredményeket látattak, de fiúk eredménye teljes mértékben jó. Egy kisfiú értéke 0,5, két kis úré 1,5, szintén kettőé, 3 pont. Egy legény pontszáma 2, és két kisfiú eredménye pedig 4. Végül egy-egy kisfiú értékelése 3,5 és 4,5.

A két nem közötti hasonlóságok igen jól megmutatkoznak az érzelmi tünetek sokaságában. A pontszámok alapján azonban arra kell következtetnünk, hogy mind két nem esetében az érzelem kifejezése azonos szinten áll. A laikus ember azt gondolná, hogy a gyengébbik nem jobban kimutatja szíve érzéseit, de ezek szerint teljes mértékben egyformán mutatják ki a csoport tagjai lelki létüket.

A hiperaktivitási és érzelmi tünetek pontszámai megtekinthetők az 2. táblázatban.

	Hiperaktivitás			Érzelmi tünetek		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.B.K.	5	4	4,5	1	1	1
2.B.A.	6	5	5,5	1	7	4
3.B.E.	5	8	6,5	0	0	0
4.Cs.O.	6	5	5,5	3	6	4,5
5.Cs.D.	9	5	7	0	2	1
6.D.H.	5	4	4,5	2	0	1
7.G.N.	4	4	4	0	0	0
8.K.D.	6	7	6,5	3	3	3
9.L.L.	4	6	5	1	4	2,5
10.M.M.	5	5	5	3	6	4,5
11.M.Á.	3	4	3,5	1	3	2
12.N.A.	5	5	5	1	0	0,5
13.N.M.	5	6	5,5	1	4	2,5
14.O.V.A.	6	6	6	4	5	4,5
15.S.S.	3	4	3,5	5	0	2,5
16.Sz.A.	7	6	6,5	1	2	1,5
17.Sz.Sz.	6	6	6	0	2	1
18.V.P.	7	8	7,5	0	1	0,5

2. Táblázat. Fertősalmási összesített kérdőívek: hiperaktivitás és érzelmi tünetek.

A viselkedési problémák mutatója alapján a lányok eredménye magasabb a fiúkénál. 3,6 a lányoké, a fiúké pedig 3,05 érték. A legmagasabb pontszám a 6,5, míg a legkisebb átlag érték a

1,5. A skála kategória szerint minden kislány a táblázat normál csoportjába tartozik. Egyetlen egy kivétel van, aki már a határeset kategória részese. Négy kislány eredménye a következő: 1,5, 2, 3, 4. Négy kishölgy értéke a 3,5 és két kislány eredménye, pedig a 4,5. A 6,5 pontszámot egy kislány tudhatja magáénak. Az értékelés eredményeként elmondható, hogy a viselkedésbeli magatartásukkal a kislányok nem ütköznek problémába. Jó helyzetismerő képességgel rendelkeznek, melynek köszönhetően minden szituációban a legmegfelelőbb viselkedési stílusokat veszik igénybe.

A skála pontszám eredménye azt mutatja, hogy a kislányok eredménye teljes mértékben a normál kategóriába tartozik úgy, mint az érzelmi adatok kapcsán is történt. Egy kislány értékelése a 1,5 pontot adja. Három kislány a 2,5 és szintén háromé 3 pontszám. Két kislány eredménye 3,5 és egyé pedig, 5,5, mely egy fél ponttal túllépi a kategória megengedett pontszámát. A kislányok csoportjában is egy egészséges érzelmi, viselkedésbeli tünetcsoport megnyilvánulással találkozhatunk. Ők sem találkoznak akadályokkal különböző helyzetekben, mindig a legoptimálisabb formájukat hozzák. Tudják mikor milyen viselkedési forma engedélyezett.

A viselkedésbeli magatartási formák esetében a kislányok és kislányok eredménye közel azonos szinten áll. Ismét arra a következtetésre jutottam, hogy a kislányok jobb mutatói vannak, mint a lányoknak. Különbség az, hogy a kislányok jobban megállják a helyüket az adott szituációkban, kitartóbbak, amit viselkedésük által tudunk a legjobban érzékelni.

A kortárskapcsolatok táblázatának számítása során a következő eredményeket kaptam. A kislányok eredménye 3,5, míg a kislányoké 3,9. A legmagasabb pontszáma 6,5, a legalacsonyabb a 2. Ebben a kategóriában a lányok társas kapcsolataik könnyebben élik meg, jobban megtalálják a közös nevezőt egymással. Minden kislány a táblázat normál kategóriájának rubrikájában helyezkedik el. Egyetlen kislány kapott csak fél értékkel több pontszámot, 5,5-t így ő súrolja a határeset csoportját. Egy fiatal hölgy értéke, 2. Négyé 2,5 és egyé pedig 3,5. Két kislány pontszáma 4 és még két kislány eredménye 5,5. Egy kislány értéke pedig, 4,5. Minden pontszám arra utal, hogy a lányok a kortársi kapcsolatok mezejében, könnyebben megtalálják magukat, eredményesebben tudnak alkalmazkodni egymáshoz, társaikhoz.

A kislányok átlag pontszámát megfigyelve észrevesszük, hogy két esetben magasabb pontot értek el a táblázat normál értékénél. Két kislány pontszáma a 2, egyé, 2,5. Három kislány értéke a 4-es, míg kettőé a 4,5. Így ők 8-an a táblázat normálcsoportjában megadott értékeken belüli pontszámot értek el. Egy kislány pontszáma, 5,5 és egyé pedig, 6,5. Mind a két esetben súrolja a határeset és rendellenes kategória pontszámait. A kislányok pontjai arra engednek következtetni minket, hogy ők kicsit nehezebben tudják megkötni barátságait. Nehezebben tudnak igazodni a csapattársaikhoz.

Összességében a kislányok és kisfiúk ebben a kategóriában is mutatnak hasonlóságokat, mivel a gyerekek többsége a normál, egészséges fejlődési szakaszban foglal helyet. Viszont különbség volt az, a lányok esetében mindenki normál csoport pontszámait gyarapította. Ezen kívül pedig a kislányok kortárskapcsolataikat nehézség nélkül tudják megélni egymással.

A viselkedési problémák és a kortárskapcsolatok problémája a 3-as számú táblázatban tekinthetők meg.

	Viselkedésbeli problémák		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.Cs.R.O.	5	2	3,5
2.D.T.	1	2	1,5
3.GY.D.	3	3	3
4.I.A.	1	4	2,5
5.I.Á.	2	1	1,5
6.I.V.	4	5	4,5
7.J.R.	3	2	2,5
8.K.V.	5	4	4,5
9.K.F.	2	5	3,5
10.K.Z.	3	2	2,5
11.K.D.	3	4	3,5
12.K.K.	5	6	5,5
13.K.S.	5	2	3,5
14.K.T.	2	4	3
15.K.SZ.	5	8	6,5
16.P.T.A.	2	2	2
17.Sz.A.	4	2	3
18.Sz.G.	5	2	3,5
19.T.L.	4	3	3,5
20.W.Á.F.	4	2	3
21.W.E.	4	4	4

Kortárskapcsolat nehézségei		
Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
7	4	5,5
4	4	4
3	1	2
4	5	4,5
1	3	2
3	4	3,5
4	4	4
3	1	2
4	4	4
6	2	4
5	4	4,5
5	4	4,5
8	3	5,5
4	4	4
4	1	2,5
3	2	2,5
6	5	5,5
6	7	6,5
4	1	2,5
4	1	2,5
4	1	2,5

3. Táblázat. Fertősalmási összesített kérdőívek: viselkedés és kortárskapcsolatok skálája.

A proszociális skála 0-10-ig terjed és a normális kategóriába azok tartoznak, akiknek pontszám értéke, minél magasabb, tehát itt a 10 a legjobb, a 0 érték a legrosszabb. Ezen kívül a proszociális skála összegét nem számítjuk az összprobléma eredményébe, hanem külön tüntetjük fel. A proszociális skála tekintetében a kisfiúk magasabb pontszámot értek el, mint a lányok. A lányok eredménye 7, míg a fiuké 7,8. A skála pontok legmagasabb értéke a 10 és a legalacsonyabb a 2,5. A lányok pontszámai alapján két kislány a rendellenes csoport tagjai, mivel pontszámuk a 2,5 és 4. A többi kishölgy esetében minden érték a normális táblázati adatnak felel meg. Két kislány eredménye 6 és négy lányé pedig 9. Három kislány eredménye a következő 6,5, 7,5 és 8,5. A lányok hozzáállása a közösséghez igen magas szintet mutat.

Önzetlenül, jutalom elvárása nélkül, hozzák meg azokat a döntéseket, melyek a csoport javát szolgálják.

A kisfiúk eredményei a proszociális táblázat alapján a következő lett. Egy kisfiú a rendellenes és egy pedig a határeset csoport listáját bővíti. Három kisfiú eredménye 2,5, 5 és 6 érték. Két úri ember eredménye 6,5 és még kettőé 9. Három legény értéke a 7,5, 8,5 és 10-es pontszám. A táblázat értékei alapján a kisfiúk is igen magas pontszámokat mutatnak a mások megsegítésének tekintetében. Nem várnak nyereséget, hasznot, hanem teszik, mert tudják, hogy ez a helyes.

A proszociális skála végeredményének alapján, mint két nem magas pontszámokat ért el, egy két kis ovis kivétel. Ez arra enged következtetni minket, hogy mind a lányok, mind a fiúk szem előtt tartják a csoport, a társ, a közösség érdekeit, annak ellenére, hogy ez nem jár semmilyen díj nyeresével.

Az összesített problémapontszám a skálapontszámok összege a proszociális skála kivételével. Ez 0-40-ig terjedhet, de nem képezhető, ha bármelyik skálapontszám hiányzik. A táblázat összprobléma eredményének alapján mind két nem igen magas pontszámértéket kapott. A fiúk ebben a kategóriában is magasabb eredményt értek el, mint a lányok. A lányoké 15 a fiúké 15,4 tized pont. A legnagyobb pontszám a 22 és legkisebb a 11. A lányok pontszáma a következők lettek. Két kislány eredménye 12 és még két kislány eredménye 13. Három kislány átlagának eredménye a 13,5, 14,5 és 16 pontérték. Két kislány 17,5 míg további két kislányé 18 illetve 19 pont. Egyetlen kislány tartozik a normál kategóriába, négy kislány a határestet kategória és három kislány pedig a rendellenes csoport tagjaihoz csatlakozik.

A kisfiúk pontszámértékeik alapján 3 kisfiú tartozik a normál, 4 kislegény a határeset és 3 a rendellenes kategóriába sorolható. Érdekes módon minden egyes kisfiú más pontszámértéket kapott. Tíz kisfiú és tíz érték. Emelkedő sorrendben a pontszámérték a következő öt kisfiú tekintetében: 11, 11,5, 13, 13,5 és 14. További öt kisfiú eredménye pedig 15,5, 16, 17,5, 20 és 22.

Összehasonlítva a két nemet a lányok jóval rosszabban teljesítenek, mint a kisfiúk. Ebben a kategóriában is kicsit eredményesebb pontszámokat kaptak a lányokénál. A nemek közötti eltérések nem meglepőek, egybe esnek a klinikai tapasztalatokkal. Viszont az összprobléma pontszám elég aggasztó. Más országokkal összehasonlítva nálunk jóval magasabb eredmény született. A magyarázatra találhatunk egy olyan megoldást mely alapján a szülői válaszadást más társadalmi normák befolyásolták. Elképzelhető, hogy a szülők nem szívesen beszélnek gyerekük agresszív, problémás viselkedéséről, így azok a problémapontszám eredményét megnövelik. A hatáspontszámok értéke mindegy egyes kategória csoportban 0.

A proszociális és az összesített problémapontszámokat a 4. táblázatban lehet megtekinteni.

	Proszociális magatartás		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.Cs.R.O.	8	10	9
2.D.T.	9	9	9
3.GY.D.	3	2	2,5
4.I.A.	9	4	6,5
5.I.Á.	10	10	10
6.I.V.	9	3	6
7.J.R.	8	10	9
8.K.V.	1	4	2,5
9.K.F.	5	10	7,5
10.K.Z.	6	4	5
11.K.D.	8	10	9
12.K.K.	9	6	7,5
13.K.S.	9	8	8,5
14.K.T.	10	2	6
15.K.SZ.	5	4	4,5
16.P.T.A.	9	8	8,5
17.Sz.A.	6	6	6
18.Sz.G.	8	10	9
19.T.L.	8	10	9
20.W.Á.F.	6	7	6,5
21.W.E.	7	6	6,5

Összprobléma		
Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
16	16	16
14	12	13
14	12	13
12	20	16
15	13	14
14	13	13,5
11	11	11
19	16	17,5
12	17	14,5
17	14	15,5
21	17	19
21	23	22
25	15	20
13	14	13,5
16	20	18
15	9	12
19	16	17,5
21	14	17,5
14	10	12
13	10	11,5
13	13	13

4. Táblázat. Fertősalmási összesített kérdőívek: proszociális és összesített problémapontszám.

A felmérés másik helyszíne a Nagypaládi Óvoda nagycsoportja volt. A nyuszi csoportba 28 kisovis jár nap, mint nap. 18 lány és 10 kisfiú. A gyerekek szintén különböző szociális háttérrel rendelkeznek, ami a neveltetésük alapján is tapasztalható. A csoport korosztálya 7 és 5 év közötti. Az SDQ gyermeki képességek és nehézségek kérdőív kitöltéséhez nem minden szülő járult hozzá, 10 szülői kérdőív üresen maradt, így csak az óvónő által kitöltött változatra tudunk támaszkodni. Két gyermek már iskolás korosztályú, de szülői döntés következtében még egy évig a csoporttagjai maradtak. A csoport légköre igazán vidám helyszín, ott létem alatt sikerült megfigyelnem a csoport kohéziót, a kölcsönös tiszteletet, mint felnőtt, mint játszótárs irányába. A gyerekek életkorúkhöz képest megfelelő fejlettségi szinten állnak. Úgy, mint szellemi és testi adottságaik, képességeihez mérten. Megfigyelhető a barátkozó természet és az azonnali befogadás. A felméréshez eredményeinek bemutatása az előző módszer alapján fog történni.

A hiperaktivitási skála eredményének elemzése által arra az értékre jutottam, mi szerint a kisfiúk megelőzik pontszámokban a kislányokat. Több mint egy pont a különbség a két nem között, a lányoké 4,8 a fiuké 6. A legmagasabb pontszám a 7,5 míg a legalacsonyabb a 3,5 pontok voltak. Két kislány eredménye 3,5 még két kislányé 4,5. Egy kislány eredménye 5. Ezek a pontok alapján, ők a normális kategóriába sorolhatók. Ismét két kislány eredménye 5,5 és

szintén kettőé 6, így ők már a határeset csoporthoz tartoznak. A lányok eredményei hiperaktivitás tekintetében igazán jók, mivel nem küzdenek magatartás problémákkal.

A kisfiúk eredménye a lányokénál jóval rosszabb lett. Mivel csak három kislegény eredménye tartozik a normál kategóriába, 4 illetve 5 pontokkal. További három legény eredménye 6,5 és ismét három legény eredménye 5,5, 7 és 7,5. Mely eredményekkel már a határeset és a rendellenes csoportba sorolhatók.

Mind két nem összességében aránylag egész jó eredményeket mutat hiperaktivitás tekintetében. Nincsenek figyelemzavaros problémáik, illetve mozgáskoordinációs zavarok. Természetesen ez csak a csoport egyik részére vonatkozik, hiszen akik a táblázat határ illetve rendellenes rublikáiban helyezkednek el, ők már szenvednek figyelem, koncentrációs problémákkal. Összehasonlítva a kislányok és kisfiúk eredményeit ismét arra következtetésre jutottam, hogy a legények magasabb szinten prezentálják a hiperaktivitás tünetcsoportjait.

Az érzelmi tünetek skálájának értéke azt mutatja, hogy mind két nem a határérték táblázatban a normális kategória csoportjába sorolható. Mivel a kisfiúk átlag eredménye 1,8, a kislányoké pedig 2,1. A legnagyobb pontszám a 4,5, míg a legkisebb 0. A kislányok érzelmi tüneteinek skálája a következő képen alakult. Egy kislány pontszáma 0,5, három kislányé 1, míg egy kislányé 2. További két kislány pontszáma 2,5, így ők a normál kategória csoportjába, míg a 4,5 ponttal egy kislány már a határeset kategóriába csúszik. A lányok érzelmi tüneteinek teljes mértékben életkoruknak megfelelően fejlődik. Ki tudják fejezni érzelmeiket, ha valami aggasztja őket, illetve boldogságukat, ha valami olyan dolog történik, ami boldogságra ad okot.

A kisfiúk skála pontszámai szintén ezt a tendenciát mutatják. 2 legény pontszáma 0. A többieké a következő, három kislegény értéke 0,5, 1 és 1,5. További háromé 2,5, 3 és 4. Így ők a normál kategória, míg 4,5 ponttal egy kisfiú a határeset csoportba csúszik át. A kisfiúk pontszámai a lányokénál is jóval jobb eredményre enged következtetni. A kisfiúk is teljesen ki tudják fejezni érzelmi világukat. Meg tudják válogatni azokat a szituációkat, ahol a norma azt követeli meg, hogy nem szabad nevetni, illetve ugrándozva örülni, egy olyan hírnél, ami boldogsággal tölti meg szívüket.

Mindkét nem érzelmi tüneteit a legnagyobb rendben tudják kezelni. Nincs nagy eltérés a pontszámok között sem. Annyi eltérés, fedezhető fel, hogy a kisfiúk pontszámai jobb értéket mutatnak.

A hiperaktivitás és érzelmi tünetek skálapontszámait az 5. táblázatban tudjuk megtekinteni.

	Hiperaktivitás		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.B.K.	5	4	4,5
2.B.A.	6	5	5,5
3.B.E.	5	8	6,5
4.Cs.O.	6	5	5,5
5.Cs.D.	9	5	7
6.D.H.	5	4	4,5
7.G.N.	4	4	4
8.K.D.	6	7	6,5
9.L.L.	4	6	5
10.M.M.	5	5	5
11.M.Á.	3	4	3,5
12.N.A.	5	5	5
13.N.M.	5	6	5,5
14.O.V.A.	6	6	6
15.S.S.	3	4	3,5
16.Sz.A.	7	6	6,5
17.Sz.Sz.	6	6	6
18.V.P.	7	8	7,5

Érzelmi tünetek		
Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1	1	1
1	7	4
0	0	0
3	6	4,5
0	2	1
2	0	1
0	0	0
3	3	3
1	4	2,5
3	6	4,5
1	3	2
1	0	0,5
1	4	2,5
4	5	4,5
5	0	2,5
1	2	1,5
0	2	1
0	1	0,5

5.Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek összesített táblázata: hiperaktivitás és érzelmi tünetek.

A viselkedésbeli problémák kategóriájában a lányok magasabb pontszámot mutatnak a kislányoknál. Egy tized ponttal megelőzik az erősebbik nemet. A legmagasabb pontszám a 4,5, míg a legalacsonyabb a 0.

A kislányok viselkedésbeli skála pontszámaik a következők lettek. Négy kislány eredménye 1,5, két lányé 2 pont így a táblázat normál kategóriájába sorolható. További két kislány pontértéke 3, amivel a határeset csoporthoz tartozó, míg egy kislány eredménye, pedig 4,5 pont így a rendellenes kategóriába csúszó eredmény született. A lányok viselkedési problémájának skála pontszámai alapján a többségnek nincs semmilyen nehézsége habitusát illetően.

A táblázati adatok alapján a legények értékei igazán különböző pontokat mutatnak. Hat kislány a normál kategóriába sorolható, a pontszámaik a következők: 0, 1, 1,5 és 2,5. Egy kislány értékelés alapján a 3, ami a határesetcsoport. Két kislány értéke a 4 és a 4,5, amivel a rendellenes táblázati skála csoportjába tartoznak. Eredményeik alapján a kislányok csoportjának többségének viselkedésével nincs probléma, viszont pár kislány magatartása kívánni valót hagy maga után.

A két nem összehasonlítása alapján, mint két csoportban előfordul magatartásbeli, viselkedésbeli probléma. Viszont a csoport nagyobb többségével minden rendben van. A kislányok eredménye valamivel kedvezőbb eredményt mutat.

A kortársi kapcsolat nehézségei skálapontszámok eredményei igazán kétségbeejtők. Mivel egyetlen fiú pontszáma sem tartozik a normál kategória csoportjába. A legmagasabb pontszám

a 6,5 a legalacsonyabb a 3,5 pontszám. A pontszám értékek alapján a baráti kapcsolatok kialakítása illetve a társasága lét világa bizonyos kívánni valót hagy maga után, mivel mind két nem pontszáma magas értéket mutat.

A kislányok pontszámai alapján minden kisovis a rendellenes kategóriába sorolható. Három kishölgy eredménye 4, szintén három kislány pontértéke 4,5, míg egy kislányé 5. Két kislány eredménye pedig a 6 pontértéket adja. Ezekből az adatokból adódóan minden kislány esetében jelen van valamilyen viselkedésbeli probléma a kortársi kapcsolatok kialakításában. Az óvónőnek ebben az esetben arra kell törekedni, hogy olyan feladatok állítson össze, mely által a lányok társas kapcsolatai elindulnak a normál fejlődési irányba.

A kisfiúk esetében szintén ez a helyzet, nehezen találják meg egymással a közös nevezőt. A skálapontszámok alapján egy kisfiú eredménye sorolható a határeset kategóriába 3,5 értékkel. A többi pontszám már a rendellenes csoportba sorolható. Egy kisfiú pontértéke a 4, háromé 4,5 és szintén háromé az 5,5. Egy kisfiú eredménye pedig a 6pont.

A lányok és a fiúk skálapontszámait összehasonlítva nagyon hasonló eredmény született. Mind két esetben a kortársi kapcsolatok megléte valamilyen problémába ütközik.

A viselkedésbeli problémák és a kortársi kapcsolatok nehézségei a 6. táblázatban tekinthető meg.

	Viselkedési problémák		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.B.K.	1	2	1,5
2.B.A.	3	5	4
3.B.E.	3	4	3,5
4.Cs.O.	1	2	1,5
5.Cs.D.	1	2	1,5
6.D.H.	4	2	3
7.G.N.	1	2	1,5
8.K.D.	4	4	4
9.L.L.	3	3	3
10.M.M.	3	2	2,5
11.M.Á.	4	2	3
12.N.A.	2	1	1,5
13.N.M.	1	2	1,5
14.O.V.A.	2	2	2
15.S.S.	3	2	2
16.Sz.A.	3	1	2
17.Sz.Sz.	3	6	4,5
18.V.P.	2	3	2,5

Kortárskapcsolati nehézségek		
Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
6	4	5
7	4	5,5
5	4	4,5
6	6	6
4	5	4,5
4	5	4,5
3	4	3,5
5	6	5,5
3	5	4
8	5	6,5
4	4	4
3	5	4
3	6	4,5
6	6	6
4	4	4
6	5	5,5
6	6	6
5	4	4,5

6.Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek összesített táblázata: viselkedés és kortárskapcsolatok skálája.

A proszociális skála eredményi mind a két nemnél igen jó eredményt mutatnak. A legmagasabb pontszám a 10, míg a legkisebb a 4. A lányok eredménye valamivel nagyobb, mint a fiúké. 8,3 a lányoké és 7,8 a fiúké. Szintén a norma csoporthoz tartozó eredmény.

A lányok pontszám értékei teljes mértékben a norma táblázati csoportba sorolható. Egy kislány pontszáma a 6 és még egyé a 6,5. Két kislányé 8 és egy pedig 8,5. Szintén egy kislány eredménye 9 és kettőé pedig 9,5. Egy kislány proszociális skálapontszáma a 10. A lányok pontszámai azt mutatják, hogy proszociális viselkedésük magasan fejlett. A közösség javát helyezik előtérbe a sajátjukkal szemben.

A proszociális skála pontszámok a kisfiúk esetében is igen jó. Egy kisfiú eredménye 4 pont, amivel ő a táblázat rendellenes kategóriájában foglal helyet. Viszont a többi pontérték már jóval magasabb. Egy kisfiú eredménye 7,5, kettőé 8, négy kisfiú eredménye 8,5 és egyé pedig 9,5. A pontszámok alapján a kisfiúk proszociális viselkedése magasan fejlett. Önzetlenül, tudnak a csoport érdekében meghozni döntéseket.

Következés képen mind két nem esetében a proszociális skála pontszámai teljesen jók. Jelen van, mint két csoportban az empátia, az önzetlen segítség nyújtás öröme.

Az összproblémaszám tekintetében is elég magas eredményeket mutat fel a kérdőív, de nem jó értelemben, hiszen itt a magas pontszám egyenlő a rosszal. A fiúk pontszáma meghaladja értékében a lányokét. A legmagasabb átlag pontszám a 26 a legalacsonyabb 9.

A kislányok pontszám értéke a következőképpen alakult. Öt kislány pontszáma a normál kategóriába sorolható, az ők pontszámaik a 11, 12, 12,5 és a 13. Egy kislány értéke a határeset 14 ponttal. Három kislány értéke pedig a rendellenes kategóriába esik.

A kisfiúk összesített probléma számai is elég magas eredményeket hoztak. Két kisfiú eredménye esik csak a normál kategóriába, 9 és 12,5 ponttal. Három kisfiú eredménye a határeset kategória 14, 14,5 és 15,5 pontszámmal. Négy kisfiú pontszámai alapján a rendellenes kategóriába esik 19, 20 és 26 értékkel.

A magas pontszámok értéke mind két esetben az előzőkben leírtokhoz hasonlóan következhet a szülői be nem ismerés következményeként. Mi szerint a gyermekben a viselkedésbeli problémákat egyszerűen nem akarják, nem is szeretnék felvállalni. A lányok viselkedésbeli problémáinak száma valamivel alacsonyabb értéket ad, míg a kisfiúké így is elég magas. A hatáspontszámok minden egyes esetben a 0 értéket adták.

A proszociális illetve az összesített problémapontszám a 7. táblázatban tekinthető meg.

	Proszociális nehézségek		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.B.K.	10	10	10
2.B.A.	5	3	4
3.B.E.	9	8	8,5
4.Cs.O.	8	10	9
5.Cs.D.	8	9	8,5
6.D.H.	7	10	8,5
7.G.N.	7	10	8,5
8.K.D.	10	9	9,5
9.L.L.	5	10	7,5
10.M.M.	7	10	8,5
11.M.Á.	9	10	9,5
12.N.A.	7	6	6,5
13.N.M.	6	10	8
14.O.V.A.	7	9	8
15.S.S.	9	10	9,5
16.Sz.A.	10	6	8
17.Sz.Sz.	8	4	6
18.V.P.	10	6	8

Összprobléma		
Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
13	11	12
17	21	19
17	15	14
16	19	17,5
13	12	12,5
15	11	13
8	10	9
18	20	19
11	18	14,5
19	18	26
11	13	12
11	11	11
1	18	14
18	19	18,5
15	10	12,5
17	14	15,5
15	20	17,5
14	16	20

7.Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek összesített táblázata: proszociális és összesített problémapontszám

Azokat a kérdőíveket melyeknek kitöltéséhez a szülők nem járultak hozzá, az óvónő pontozása alapján fogjuk értékelni. A nevelőnő által kitöltött kérdőívek 9 lány és 1 fiú képességeit és nehézségeit pontozza. Ebben a helyzetben csak a lányok esetében tudok csoportos átlagot levonni, mivel egy gyerek átlaga nem ad valóságos képet.

A lányok hiperaktív magatartása az óvónő átlag pontszámai alapján a 5,3 a kisfiúé 5. Három kislány eredménye alapján a normál kategóriába sorolható 4 és 5 pontértékkel. Szintén három kishölgy eredménye a határeset, 6 ponttal és egy kislányé 8 pont, ami már a rendellenes csoportba tartozik. A kisfiú eredménye 5, ami a normál csoportba sorolható.

A kislányok eredménye arra enged következtetni, hogy bizonyos magatartás probléma jelen van a mindennapokban. A kisfiú hiperaktivitás szempontjából a normális magatartási formát mutat.

Az érzelmi tünetek tekintetében a lányok eredménye a többségében a normális csoportba tartozik, míg a kisfiú eredménye a határeset kategória. A legnagyobb pontszám az 5 a legkisebb a 0.

A lányok érzelmi tünetének pontszámai a következők:0, 1, 2, 3, amivel a normál kategóriát erősítik. Ellenben 2 kislány eredménye 5 pont, ami már a rendellenes csoportba sorolható. A kisfiú eredménye 4, amivel a határeset rubrika csoportjába csúszik.

A két nem érzelmi tünetek tekintetében a normál fejlődési ütem szerint halad. Általában megtalálják a helyes viselkedési forma mibenlétét érzelmeik tekintetében. Természetesen az óvónőnek is hozzá kell járulni ahhoz, hogy még nagyobb szintre emelje a skála pontszámait.

Az óvónő által kitöltött hiperaktivitási és érzelmi tünetek pontszáma a 8. táblázatban tekinthető meg.

	Hiperaktivitás				Érzelmi tünetek		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag		Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.B.N.		4	4		0	0	
2.D.J.		4	4		1	1	
3.E.L.		6	6		1	1	
4.Gy.M.		5	5		1	1	
5.H.L.		8	8		2	2	
6.P.Sz.		6	6		3	3	
7.S.J.		4	4		5	5	
8.S.I.		6	6		5	5	
9.Sz.R.		5	5		4	4	
10.Sz.J.		5	5		0	0	

8.Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek óvónői összesített táblázata: hiperaktivitás és érzelmi tünetek.

Viselkedésbeli problémák skálájának összege a lányok esetében 2,4 a kisfiú eredménye 2. A legmagasabb skála pontszáma az 5, a legalacsonyabb a 0. A kislányok viselkedési problémáinak skála pontszáma a következő: egy kislány értéke a 0, hat kislányé 2, amivel a táblázat normál csoportjába tartoznak. Két kislány pontszáma az 5, ezzel ők a rendellenes kategóriát erősítik. A kisfiú skálapontszáma 2, így ő a normál kategória csoportjába esik. Az óvónő által kitöltött változat pontszámait alapján a két lány viselkedésbeli problémákat mutat. Míg a többiek, bele értve a kisfiút is az életkornak megfelelő magatartási formákat produkálja.

A kortárskapcsolat nehézségeinek átlag pontszáma a lányok esetében 4,6 a kisfiúé 5, így a skála értékelés alapján a rendellenes csoportba sorolható. A legnagyobb pontszám a 6 a legkisebb a 2. A lányok kortárskapcsolati értékei a következők lettek: egy kislány kapott 2 pontot, így a normális kategóriába tartozik. Három kislány 4, két kislány 5, míg ismét három kislány 6 pontszámot nyert el. A határérték táblázat alapján a rendellenes csoportba csúsznak. Ismét megfigyelhető az a tény, hogy sokkal nehezebben tudják a gyerekek kialakítani kortársi kapcsolatuk. Mind a kislányok, mind a kisfiúk esetében így van. Egy kislány eredmény sorolható csak a normális kategóriába. Ezen a tendencián javítani kell annak függvényében, hogy megkönnyítsük az ovisok alkalmazkodását csoporttársukhoz.

A viselkedésbeli és kortárskapcsolat nehézségeinek skálapontszámairól a 9. táblázatban olvashatunk.

	Viselkedési problémák		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.B.N.		2	2
2.D.J.		2	2
3.E.L.		2	2
4.Gy.M.		2	2
5.H.L.		5	5
6.P.Sz.		2	2
7.S.J.		2	2
8.S.I.		5	5
9.Sz.R.		2	2
10.Sz.J.		0	0

	Kortárskapcsolati nehézségek		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
		5	5
		4	4
		4	4
		4	4
		6	6
		5	5
		6	6
		6	6
		5	5
		2	4

9.Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek óvónői összesített táblázata: viselkedés és kortárskapcsolatok skálája.

A proszociális magatartás mindkét esetben igen magas, határozottan a normális érték adatait adja. A lányok esetében 9,5 a kisfiú esetében a 10 pontszám. A legmagasabb érték a 10 és a legkisebb a 6, amit egyetlen egy kislány kapott. Nyolc kislány eredménye a 10 pont. Az előző kortárskapcsolati nehézségek után igazán jó hír tudni azt, hogy a gyerekek proszociális viselkedése a lehető legtöbb pontot kapta. Ezáltal levonhatjuk azt a következtetést miszerint jelen van a csoportban a mások érzéseinek megértése és tiszteletben tartása.

Az összproblémaszám tekintetében ismét nagyon magas eredmény mutatható ki. Mind a kislányok esetében és mind a kisfiú viszonylatában. Az összesített skálapontszám tekintetében a legmagasabb érték a 22, a legalacsonyabb pedig a 7.

Öt kislány pontértéke tartozik a normál kategóriába, mint a 7, 11, 12 és 13. A kisfiú illetve egy kislány pontszáma a 16, amely a határeset csoport. Három kislány értéke 17, 21 és 22, így ők már a rendellenes táblázati skálába esnek.

Az előzőekben szóltam arról, hogy a magas pontszámok betudhatók annak, hogy a szülők elfogultan nyilatkoznak gyerekükkel szemben. Azonban ebben az esetben nem beszélhetünk erről, mert az óvónő pontozása alapján is magas értékpontszámot kaptak. Valószínűsíthető, hogy ezekben az esetekben az ovisok több viselkedésbeli problémával küzdenek.

A proszociális és az összesített problémapontszámokat a 10. táblázatban lehet megtekinteni.

	Proszociális nehézségek		
	Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
1.B.N.		10	10
2.D.J.		10	10
3.E.L.		10	10
4.Gy.M.		10	10
5.H.L.		6	6
6.P.Sz.		10	10
7.S.J.		10	10
8.S.I.		10	10
9.Sz.R.		10	10
10.Sz.J.		10	10

Összprobléma		
Szülői v.	Óvónői változat	Átlag
	11	11
	11	11
	13	13
	12	12
	21	21
	16	16
	17	17
	22	22
	16	16
	7	7

10.Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek óvónői összesített táblázata: proszociális és összesített problémapontszám.

A kutatásom másik célja a két óvodai csoport nemek közötti hasonlóságát illetve különbségét hivatott felmérni. Tekintsük át az elért pontszámok eredményét.

A Fertősalmási lányok esetében a hiperaktivitási skála 5,1 pontot, míg a Nagypaládi kislányok esetében 4,8 érték. Érzelmi tünetek kapcsán 2,7 és 2,2. Viselkedési problémák tekintetében az Almási ovi lányainak értéke 3,6, a Paládié 2,2. A kortárskapcsolatok skálapontszáma 3,5 és 4,7 pont. Az eddigi eredmények, mind a normális kategóriába sorolható, kivéve a társas kapcsolatok pontszámait. Melyek a határeset illetve a rendellenes kategória pontjai. A proszociális pontszámai a 7 és 7,8 tized pontértéket adja. Az összesített probléma pontszáma alapján az Almási ovi lányainak átlag eredménye 15, a Paládié 14,2.

A két óvodai csoport lányainak skálapontszám értéke, véleményem szerint nem sokban tér el egymástól. Hasonlóság mutatkozik a hiper, az érzelmi, a viselkedési és az összesített skálapontszámok terén. Egyetlen olyan csoport van ahol kicsit magasabb a különbség alakult ki az pedig a kortárskapcsolatok skálapontszámai. Az eredmények alapján a Nagypaládi ovis lányok pontszámai jobbak. Véleményem szerint ez az életkori eltérések miatt alakult így.

A két óvoda kisfiúinak pontszámai a következők lettek. A Fertősalmási kisfiúk eredménye hiperaktivitás kapcsán 5,6, a Nagypaládi kisfiúké, 6 pont. Az érzelmi tünetcsoport terén 2,7 és 1,8. A viselkedésbeli problémák 3 és 2,1 pontszám. A kortárskapcsolatok pontszámai 3,9 és 4,8. 7 és 7,8 a proszociális magatartás értékelése. Végül az összesített problémapontszám eredménye 15,4 és 16,6 pontérték. A kisfiúk esetében a mérleg nem billen a Nagypaládi óvoda oldalára, inkább egyensúlyban vannak az eredmények egymással. A kategóriák között három skálaérték tartozik a normál táblázati adathoz, mint az érzelmi, viselkedési és a proszociális. A további három skála a határeset kategóriába csúszik, mint: hiper, kortársi és az összesített problémapontszám.

Összegezve levonható, hogy a két óvoda kisovisai közel azonos viselkedési tüneteket produkálnak. A legnagyobb különbség a kortársi nehézségek skáláján mutatkozott. A legnagyobb hasonlóság pedig az összesített probléma pontszámok terén.

Összefoglalás

A szakdolgozatom megírásával az volt a célom, hogy olyan ismeretet szerezzek az óvodáskorú gyermek viselkedésének vonásairól, amire óvónői munkám során teljes mértékben támaszkodhatok. Nagyon fontos, hogy már ilyen kiskorban kialakítsunk egy olyan szokás rendszert, melyben a gyerek megtanulja a társadalmi normákat, viselkedési formákat. Az ilyen tudásra szüksége lesz későbbi élete során, hiszen a szocializációs folyamat arról szól, hogy hogyan tudok a legoptimálisabban alkalmazkodni a környezetemhez. A környezetben pedig szabályok vannak, mely be nem tartása legrosszabb esetben kiközösítéssel jár. Elengedhetetlen, hogy már ilyenkor megtapasztalja azt az örömet, amit másoknak nyújthat, önzetlenül úgy, hogy saját lelke is megtelik azzal a boldogsággal, amit úgy nevezünk, hogy adni jobb, mint kapni.

A helyes magatartásforma kialakításával elérhetjük azt, hogy gyermekünk viselkedésével megóvja a társadalmi értékek halmazát, megtanulhatja, megismerheti az erkölcsös élet szépségeit, hiszen I. Kant idézete is erről szól, hogy *„Csak vidám szívvel vagyunk képesek gyönyörködni a jóban”*. Mit tekinthetünk jónak? talán azt, ami által nem csak magunk, de mások személyiségének fejlődését is pozitív irányba mozdíthatjuk el.

Szakdolgozatom három nagy fejezetből áll, melyek a következők: társadalom és norma, a viselkedés, és a gyerekek képességeinek felmérése. Első fejezetemben taglalom a norma, érték, erkölcs, mint a társadalom viselkedésének alap motívumait. Azokat a gondolatokat, melyet már kis óvodáskorban el kell hinteni, hogy egészséges személyiség formálódjon.

Második fejezetemben az óvodáskor viselkedési formáiról, zavarairól beszélek. Azokról a dolgokról írok, melyeket fontos még időben felismernünk ahhoz, hogy a gyerekek jelleme nem szenvedjen csorbát.

A harmadik fejezetben a kutatásom eredményeiről számolok be. Az SDQ kérdőíves módszer alkalmazásával két óvodában sikerült a nagycsoportos gyerekek körében egy felmérést végezni a viselkedési sajátosságok téma tekintetében. A kutatás által választ kaptam hipotézisemre, mely az volt, hogy a kislányok érzelmi tünetei jobban megnyilvánulnak, mint a kislányké.

Hipotézis bizonyítása: A módszer alapján a lehető legrészletesebb, legaprólékosabban megvizsgálhattam az érzelmi tünetek skáláját a kislányok és a kislányok esetében is. Hipotézisem nem került bizonyításra, mivel a kérdőíves felmérés alapján, a kislányok pontszámai azt mutatták a lányokéval szemben, hogy érzelmeiket könnyedebben tudják kifejezni.

Rudolf Steiner idézete jutott eszembe, mely tökéletesen passzol a zárógondolatnak:” *Az egész gyermek olyan, mint egyetlen érzékszerv, minden hatásra reagál, amit emberek váltanak ki belőle. Hogy egész élete egészséges lesz-e vagy sem, attól függ, hogyan viselkednek a közelében”*.

Felhasznált irodalom

1. Bagdy, E.: *A személyiség titkai*. Helikon Kiadó, Budapest, 2014.
2. Bagdy, E.: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.
3. Bányai, É.-Varga, K.: *Affektív pszichológia*. Medicina könyvkiadó Zrt, Budapest, 2014.
4. Bartha, L.: *Pszichológiai értelmező szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
5. Birkás, E.-Lakatos, K.- Tóth, I.- Gervai, J.: *Gyermekkori viselkedési problémák felismerésének lehetőségei rövid kérdőívekkel: az SDQ magyar változata*. Psychiat Hung, 2008.
6. Bodnár, G.- Simon, P.: *A viselkedés pszichológiai alapjai*. EKTF Kiadó, Eger, 1998.
7. Brooking-Payne, Kim.: *Gyermekeink játéka, a játékok és a sport hatása a gyermekek fejlődésére*. AKG Kiadó és a Metódus-Tan BT, Budapest, 1999.
8. Bús, I.: *Versengés és kooperáció elsajátítása játékkal*. In: Mónus, A.: *A sporttudomány és az európai integráció globális és lokális összefüggések, iskolai testnevelés, utánpótlás-nevelés, tehetséggondozás*. MSTT, Budapest, 2005.
9. Bús, I.: *A játék alkalmazása az iskolai oktatásban, nevelésben*. In: Bábosik, I.: *Az iskola korszerű funkciói*. Okker Kiadó, Budapest, 2008.
10. Csoma, Gy.: *Pszichológiai alapismeretek*. Okker Kiadó, Budapest, 1995.
11. Csóti, M.: *A gyermek társas készségeinek fejlesztése. Kapcsolatok - kommunikáció – önbecsülés*. Pro De Kiadó, Budapest, 2006.
12. F. Takács, A.: *Problémás tanulók, okok és megoldási lehetőségek*. In: N. Kollár, K.- Szabó, É.: *Pszichológia Pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
13. Fiske, S. T.: *Társas alapmotívumok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
14. Frenyó, Z.: *Az erény tanulása és az erkölcsi nevelés*. Vigilia Kiadó, Budapest, 2003.
15. Füle, S.: *A szülők és az iskola*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.
16. G. Donáth, B.: *Személyiségformáló kiscsoportmunka az iskolában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
17. <http://sashegyovoda.hu/a-gyermek-jellemere-epulo-neveles/>
18. K. Pálffy, K.: *A szociális tanulás*. In: B. Lakatos, M.- Serfőző, M.: *Pszichológia szöveggyűjtemény óvodapedagógus hallgatóknak*. Trezor Kiadó, Budapest, 2002.
19. Kelemen, L.: *Pedagógia pszichológia*. Tankönyvkiadó, Kecskemét, 1981.
20. Kolozsváry, J.: *„Más” gyerek, „más” szülő, „más” pedagógus*. Okker Kiadó, Budapest, 2002.
21. Kósa, É.-Vajda, Zs.: *Neveléslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

22. Körmöci, K.: *A gyermek szükségleteire épített tanulás az óvodában*. Fabula Kiadó, Budapest, 2007.
23. Lajkó, K.: *Viselkedésünk és lelki egyensúlyunk*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996.
24. Márai, S.: *Füveskönyv*. Helikon Kiadó, Budapest, 1998.
25. Mérei, F.- V. Binét, Á.: *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.
26. Neuhaus, C.: *Hiper és hipoaktivitás, figyelemzavar*. Kairosz Kiadó, Budapest, 1999.
27. Páli, J.: *Játék*. In: Báthory, Z.- Falus, I.: *Pedagógiai*. Keraban Kiadó, Budapest, 1997.
28. Perlai, R.: *Az óvodáskor viselkedéskultúrája*. Okker Kiadó, Budapest, 2000.
29. Ranschburg, J.: *Jellem és jellemtelenség*. Saxum Könyvkiadó, Budapest, 2002.
30. Ranschburg, J.: *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Okker Kiadó, Budapest, 1998.
31. Sávai, J.: *Neveléstudomány. Bevezetés a pedagógiába*. 2007.
32. Somogyi
33. Szabó, É.: *Szeretettel és szigorral. Az iskolai nevelés problémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.
34. Szabó, É.-Vörös, A.- N. Kollár, K.: *A tanári szerep, a hatalom és a tekintély problémái*.
In: N. Kollár, K.-Szabó, É.: *Pszichológia Pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
35. Szakály, D.: *Teamentozásment*. Miskolc, 2013.
36. Vajda, Zs.: *A gyermek pszichológiai fejlődése*. Helikon Kiadó, Budapest, 2001.
37. Vajda, Zs.: *Nevelés, pszichológia, kultúra*. Dinasztia Kft Kiadó, Budapest, 1994.
38. Van Lange, P. - De Bruin, E. – Otten, W. – Joireman, J.: *Development of prosocial, individualistic, and competitive orientations: Theory and preliminary evidence*. Journal of Personality and Social Psychology, 1997.
39. Zrinszky, L.: *Neveléstudomány*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2002.
40. Zsolnai, A.: *Kötődés és nevelés*. Eötvös József Könyvkiadó, 2001.

Táblázatok jegyzéke

1.	1. Táblázat. Határérték pontszámok	30.
2.	2. Táblázat. Fertősalmási összesített kérdőívek: hiperaktivitás és érzelmi tünetek	32.
3.	3. Táblázat. Fertősalmási összesített kérdőívek: viselkedés és kortárskapcsolatok skálája	34.
4.	4. Táblázat. Fertősalmási összesített kérdőívek: proszociális és összesített problémapontszám.....	36.
5.	5. Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek összesített táblázata: hiperaktivitás és érzelmi tünetek	38.
6.	6. Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek összesített táblázata: viselkedés és kortárskapcsolatok skálája	39.
7.	7. Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek összesített táblázata: proszociális és összesített problémapontszám.....	41.
8.	8. Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek óvónői összesített táblázata: hiperaktivitás és érzelmi tünetek	42.
9.	9. Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek óvónői összesített táblázata: viselkedés és kortárskapcsolatok skálája	43.
10.	10. Táblázat: A Nagypaládi kérdőívek óvónői összesített táblázata: proszociális és összesített problémapontszám	44.

Резюме

Провела пошукове дослідження про особливості поведінки дітей дошкільного віку. Мета моєї курсової роботи полягає в дослідженні специфіки поведінки дітей дошкільного віку. При розкритті цієї теми я повністю можу покладатися на свій досвід роботи на посаді вихователя.

В дослідженні я висвітлила поняття про труднощі і здібності дітей дошкільного віку. Дослідження проводилося з використанням методу анкетування. У своїй роботі я провела порівняння двох груп дітей. Я досліджувала відносини між дівчатками і хлопчиками, тобто відносини між статями. А також дослідила ознаки поведінки, які показують різницю у віці.

За допомогою курсової роботи я мала можливість зрозуміти мислення батьків, накопичувати свої знання про розвиток особистості. А ці знання я зможу використати у своїй подальшій роботі.